

Kohteliaisuuskeinot venäjänkielisten ja suomenkielisten opiskelijoiden sähköpostiviestinnässä

Pro gradu -tutkielma

Maria Lind

Helsingin yliopisto

Suomen kieli ja
kulttuuri

Suomalais-ugrilainen ja
pohjoismainen osasto
kielten ja kulttuurien
maisteriohjelma

Toukokuu 2018

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto	
Tekijä – Författare – Author Maria Lind			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kohteliaisuuskeinot venäjänkielisten ja suomenkielisten opiskelijoiden sähköpostiviestinnässä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli ja kulttuuri			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 18.05.2018	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 62	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pro gradu -tutkielmassani analysoin kohteliaisuuskeinoja suomenkielisten ja venäjänkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa sähköpostiviesteissä. Analysoin alku- ja lopputervehdyksiä, puhuttelua, nimen käyttöä puhuttelussa, viittausta kolmanteen henkilöön, anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä.</p> <p>Aineistona on opiskelijoiden opettajille suomeksi kirjoittamia sähköpostiviestejä: 57 suomenkielisten kirjoittamaa ja 101 venäjänkielisten kirjoittamaa sähköpostiviestiä. Lisäksi tutkimusaineistoon kuuluu 318 opiskelijoiden kirjoittamaa venäjänkielistä viestiä.</p> <p>Analyysini osoittaa, että venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamat sähköpostiviestit eroavat suomenkielisten kirjoittamista viesteistä ja sisältävät venäjän kielelle tyypillisiä kohteliaisuuskeinoja.</p> <p>Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi käyttämät tervehdykset ja lopputervehdykset ovat suurimmaksi osaksi samantyyppiset kuin suomekielisten käyttämät. Toisin kuin suomalaiset opiskelijat, venäjänkieliset opiskelijat aina teittitelevät opettajaa venäjäksi ja joskus myös suomeksi. Teittitellessään he käyttävät kuitenkin epämuodollisia ilmauksia. Suomeksi he käyttävät puhuttelussa nimeä ja pronominia useammin kuin suomenkieliset, mitä voi pitää venäjän kielen vaikutuksena. He saattavat käyttää myös anteeksipyyntöjä eri tilanteissa kuin suomenkieliset. Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamista viesteistä löytyi esimerkkejä pyynnöistä ja viittauksista kolmanteen henkilöön, jotka poikkeavat suomenkielisten käyttämisestä. Selityksenä voi olla merkittävä ero suomen ja venäjän kielen välillä pyyntöjen ilmaisutavassa ja viittauksessa kolmanteen henkilöön, joka tulee myös tutkimuksessani esille.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kohteliaisuus, sähköposti, puhuttelu, kontrasttiivinen kielentutkimus, suomi toisena kielenä			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisen osasto, Muoto-opin arkisto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information Tutkielma on luettavissa Helsingin yliopiston eThesis-palvelussa (ethesis.helsinki.fi).			

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
2 Teoreettinen tausta ja aikaisempi tutkimus.....	4
2.1 Kohteliaisuuden tutkimus	4
2.2 Puhuttelu ja sitä koskevat tutkimukset.....	8
2.3 Anteeksipyynnöt.....	9
2.4 Pyynnöt	10
2.5 Sähköpostiviestinnän tutkimusta	13
3 Aineisto	16
4 Analyysi.....	18
4.1 Tervehdykset.....	18
4.2 Lopputervehdykset	24
4.3 Sinuttelu ja teitittely	29
4.4 Puhuttelu nimellä.....	36
4.5 Viittaus kolmanteen henkilöön.....	38
4.6 Anteeksipyynnöt.....	42
4.7 Pyynnöt	47
5 Yhteenvetoa ja pohdintaa	55
Lähteet	60

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani analysoin kohteliaisuuskeinoja suomenkielisten ja venäjänkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa sähköpostiviesteissä. Tutkin venäjänkielisten kohteliaisuusstrategioita Suomessa, koska Suomessa asuu suuri joukko venäjänkielisiä maahanmuuttajia. Tämä ryhmä on kiinnostava myös siksi, että Suomi kuuluu Skandinavian kulttuurialueeseen (esim. Yli-Vakkuri 2005: 189) ja suomalaiset elävät lähinnä kumppanikohteliaisuuden valtakunnassa, kun Venäjällä taas vallitsee etäkohteliaisuus, ainakin valinnassa sinuttelun ja teitittelyn välillä (Vehmas-Thesslund 2015: 138). Venäläistä kulttuuria pidetään kollektivistisena, jolle on tyypillistä pieni sosiaalinen etäisyys ja korkea sosiaalinen valta (Ogiermann 2009a: 42). Koska venäjän ja suomen kielen kohteliaisuuskeinoissa on huomattavia eroja, venäjää äidinkielenä puhuville suomen kielen kohteliaisuusnormit voivat tuntua hankalilta. Niiden omaksumista vaikeuttaa myös se, etteivät suomen kielen oppikirjat anna todellista kuvaa kohteliaisuusnormeista (Tanner 2012: 155). Lisähaasteena tutkimassani sähköpostiviestinnässä on se, että sille ei välttämättä edes ole vakiintuneita kohteliaisuusnormeja; se on suhteellisen uusi ilmiö, kirjallisen kommunikoinnin ja suullisen keskustelun välinen muoto, jonka kohteliaisuusnormit vaihtelevat (Gilyarova 2011: 266). Hypoteesini mukaan sen takia venäjänkieliset opiskelijat kohtaavat vaikeuksia kirjoittaessaan sähköpostia suomeksi.

Venäjällä kohteliaisuuskeinoja ei ole tutkittu kovin paljon, mutta vertailu muihin kieliin ja kulttuureihin näyttää olevan ajankohtaista. Puhuttelutavoissa on ollut muutoksia viime vuosikymmenien aikana, mutta teitittelyn ja sinuttelun normit ovat pysyneet jo pitkään muuttamattomina (Vehmas-Thesslund 2015: 138). K. Gilyarov (2011) tutkimuksesta opiskelijoiden ja opettajien välisestä sähköpostiviestinnästä saa tietoa opiskelijoiden todellisesta kielenkäytöstä: puhuttelutavoista, tervehdyksistä ja hyvästelyistä, vaikka tutkimus ei ole painotukaan kohteliaisuuteen.

Suomessa on tutkittu kielenkäyttöä asiointitilanteissa, esim. Kela- ja kioskiasiointia (esim. Sorjonen & Raevaara 2006, Lappalainen & Raevaara 2009). Näissä tutkimuksissa kohteliaisuudella on oma osuutensa. Johanna Tannerin väitöskirjassa on luku kohteliaisuudesta asiointitilanteissa. Kohteliaisuus on ollut esillä myös pro gradu -töissä; esimerkiksi Penttilä (2017) tutki pro gradu -tutkielmassaan suomea toisena kielenä puhuvien sairaanhoitaja- ja sosionomiopiskelijoiden kohteliaisuuskäsityksiä. Suomalaiset eivät tunne varmuutta puhuttelutavan valinnassa, koska puhuttelunormit eivät ole vakiintuneet (Paunonen 2010: 364—365). Tutkimushankkeen "Miten puhutella? Puhuttelutapojen vaihtelu ja muutos"¹ puitteissa tutkitaan suomen kielen puhuttelukäytänteitä ja vertaillaan niitä muihin kieliin. Puhuttelua koskeva tutkielmani osio on osa tätä laajempaa tutkimushanketta.

Oikean puhuttelutavan ja kohteliaisuusstrategian valinta voi vaikuttaa monissa tilanteissa, esimerkiksi työhaastattelussa, ratkaisevasti siihen, millainen vaikutelma puhujan kohteliaisuudesta syntyy. Tässä valossa puhuttelutapoja ja kohteliaisuusstrategioita on syytä tutkia etenkin niissä tilanteissa, joissa niiden valinta voi olla ongelmallista.

Tutkimuskymykseni ovat seuraavat:

- Minkälaisia puhuttelutapoja, tervehdyksiä, hyvästelyjä, anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä suomenkieliset ja venäjänkieliset opiskelijat käyttävät sähköpostiviesteissä?
- Kuinka paljon ja missä muodossa puhuttelussa käytetään nimeä (etunimeä, sukunimeä, isännimeä)?
- Miten viitataan kolmanteen henkilöön?
- Jos käytetään erilaisia puhuttelutapoja tai vältetään suoraa puhuttelua, missä tilanteissa ja miksi?
- Millaisia eroja ilmenee suomenkielisten ja venäjänkielisten välillä?

¹ Lisää tietoa hankkeesta <http://blogs.helsinki.fi/puhutteluhanke/>

Tutkimukseni on sosiolingvistinen, eli analysoin kielen käyttöä suhteessa kielenulkoisiin sosiaalisiin muuttujiin. En kuitenkaan ole voinut huomioida klassisia sosiolingvistisiä muuttujia kuten esim. ikää ja sukupuolta, koska suurin osa aineistoni informanteista ovat naisia ja oli mahdotonta kerätä aineistoa tasavertaisesti eri ikäryhmiltä. Yhteistä aineistoni informanteille on opiskelijan status ja kielenkäyttötilanne (sähköpostiviesti opettajalle), ja muuttujina ovat äidinkieli sekä kieli, jolla sähköpostia kirjoitetaan (suomi ja venäjä). Tutkimus on kontrastiivinen, eli vertailen kolmenlaisia sähköpostiviestejä: suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamia viestejä, venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamia viestejä sekä venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamia viestejä.

Luvussa 2 kerron aikaisemmasta aiheeseeni liittyvästä tutkimuksesta. Luvussa 3 esittelen aineistoani ja luvussa 4 analysoin sitä. Luvussa 5 esitän analyysin tuloksia ja luvussa 6 pohdin tutkimuksen herättämiä kysymyksiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 Teoreettinen tausta ja aikaisempi tutkimus

Tämä luku on katsaus aikaisempaan, toisaalta kohteliaisuutta ja toisaalta sähköpostiviestintää koskevaan tutkimukseen. Luvussa 2.1 kerron kohteliaisuuden tutkimuksesta yleisesti, luvussa 2.2 keskityn puhuttelun tutkimukseen, luvut 2.3 ja 2.4 kertovat vastaavasti anteeksipyyntöjen ja pyyntöjen tutkimuksista. Luvussa 2.5 kerron muutamasta sähköpostikirjeenvaihtoa koskevasta tutkimuksesta.

2.1 Kohteliaisuuden tutkimus

Kohteliaisuusnormit ovat kiinnostaneet ihmisiä jo vuosisatoja. Esimerkiksi vuonna 1711 perustettu aikakauslehti *The Spectator*, jonka aiheena eivät olleet uutiset, vaan kirjallisuus ja käytöstavat, antoi säännöllisesti tietoa lukijoilleen siitä, miten käyttäytyä kohteliaasti (Carter 2001: 25). Kielitiede on siirtynyt preskriptiivisistä kohteliaisuuden normeista deskriptiivisiin.

Suurta osaa aikaisemmista kohteliaisuustutkimuksista yhdistää se, että kohteliaisuuden tarkoituksena nähdään mahdollisen konfliktin välttäminen tai pienentäminen ja kohteliaisuus käsitetään sosiaalisena indeksointitapana (Eelen 2001: 21). Yksi tunnetuimpia kohteliaisuutta koskevia teorioita on Brownin ja Levinsonin teoria (1987). Se perustuu käsityksiin negatiivisista ja positiivisistä kasvoista. Kasvoilla tarkoitetaan julkista minäkuvaa, jota ihminen pyrki suojelemaan. Käsitettä negatiiviset kasvot käytetään, kun puhutaan ihmisen halusta suojella yksityisyyttään ja toimintavapauttaan, positiiviset kasvot tarkoittavat halua miellyttää toisia ja saada heiltä hyväksyntää. Vuorovaikutuksessa syntyy erilaisia kasvoja uhkaavia tilanteita; esim. pyyntö uhkaa kuulijan kasvoja rajoittamalla hänen toimintavapauttaan. Näissä tilanteissa kasvoja voi suojella positiivisten tai negatiivisten kohteliaisuusstrategioiden avulla. Positiiviset kohteliaisuusstrategiat osoittavat läheisyyttä ja yhteenkuluvuutta; niitä kutsutaan suomeksi myös lähikohteliaisuusstrategioiksi. Negatiiviset kohteliaisuusstrategiat

osoittavat sosiaalista ja/tai emotionaalista etäisyyttä, ja niitä kutsutaan etäkohteliaisuusstrategioiksi. (Brown & Lewinson 1987, Larjavaara 1999).

Brown ja Levinson luettelevat lähi- ja etäkohteliaisuusstrategioita seuraavasti (suomennokset ovat minun):

Lähikohteliaisuuden strategioita (Brown & Lewinson 1987: 102—131):

1. Huomioi kuulija.
2. Liioittele.
3. Lisää kiinnostusta kuulijaa kohtaan.
4. Käytä ryhmän yhteenkuuluvuuden markkereita.
5. Etsi yksimielisyyttä.
6. Vältä erimielisyyttä.
7. Oleta yhteistä maaperää.
8. Käytä huumoria.
9. Vahvista tai ennusta puhujan tuntemusta kuulijan tarpeista ja niiden huomioon ottamista.
10. Esitä tarjouksia, anna lupauksia.
11. Ole optimistinen.
12. Sisällytä toimintaan sekä puhuja että kuulija.
13. Anna (tai kysy) perusteluja.
14. Oeta tai osoita, että on kyse vastavuoroisesta toiminnasta.
15. Anna kuulijalle lahjoja (myötätuntoa, ymmärrystä, yhteistyötä).

Etäkohteliaisuuden strategioita (mts. 132- 211):

1. Ole konventionaalisesti epäsuora.
2. Käytä kysymyksiä ja pehmentimiä.
3. Ole pessimistinen.
4. Minimoi vaatimus.
5. Osoita kunnioitusta.

6. Pyydä anteeksi
7. Piilota puhujan ja kuulijan persoona. Vältä pronominiin *mina* ja *sinä* käyttöä.
8. Sovella kasvojen suojelua yleissääntöä.
9. Käytä nominaalistusta.
10. Lähesty tilannetta niin kuin puhuja olisi velkaa kuulijalle tai niin kuin kuulija ei olisi velkaa puhujalle.

Brown ja Levinson pyrkivät löytämään kaikille kielille universaaleja sääntöjä kohteliaisuuden ilmaisutavoissa (esim. Brown & Lewinson 1987: 65—66), itse en keskity siihen enkä yritä selvittää, mikä muoto on kohteliaampi kuin toinen, vaan sähköpostiviestien esimerkeillä näytän, minkälaisia strategioita sähköpostiviesteissä esiintyy ja mitä voi tapahtua, kun opiskelija käyttää vierasta kieltä, jonka kohteliaisuusstrategiat poikkeavat hänen äidinkielessään olevista strategioista.

Kohteliaisuusstrategian valinnan tärkeyttä voi tarkastella eri näkökulmista, mutta tuon esiin esimerkiksi Bruce Fraserin ja William Nolen (1981) näkemyksen siitä, että kohtelias muoto on tunnusmerkitön ja epäkohtelias tunnusmerkkinen, eli kohtelias kielenkäyttö on normaalia, odotuksenmukaista ja siten huomaamatonta, ja ihmiset huomaavat vain, jos joku on epäkohtelias. Lopulta kuulija on se, joka päättää, pitääkö puhujaa kohteliaana vai ei (ks. myös Eelen 2001: 14). Shoshana Blum-Kulka (1992) korostaa, että kohteliaisuusstrategiat ovat kulttuurisidonnaisia eivätkä universaaleja (ks. myös Eelen 2001: 12).

Johanna Tanner kuvaa kohteliaisuuden tutkimuksen haasteita seuraavasti (Tanner 2012: 146). Kohteliaisuutta voi katsoa Brownin ja Levinsonin näkemyksen mukaisesti puhujan intentiona, mutta silloin sitä ei pääse tutkimaan kielentutkimuksen keinoin. Ongelmana on Tannerin mukaan myös se, että ”mikään kielellinen rakenne ei itsessään ole kohtelias” (Tanner 2012: 147), joten tekstistä on mahdotonta poimia kohteliaita rakenteita. Kohteliaisuutta analysoidessa voi nojata siihen, mikä kielellinen käyttäytyminen on tietyssä tilanteessa tyyppillistä (Tanner 2012: 151). Yleensä

tyypillisesti tietyssä tilanteessa käytetty muoto on kohtelias ja tunnusmerkitön. Vastaanottajan reaktio voi olla merkinä siitä, että kielenkäyttö on epäkohteliaista ja tunnusmerkistä, mutta reaktiota epäkohteliaalta tuntuvaan käytökseen ei aina ilmaista eksplisiittisesti. Esimerkiksi asiointitilanteissa virkailija pyrkii pysymään neutraalina riippumatta asiakkaan käytöksestä (Sorjonen 2006: 218—219).

Omassa tutkimuksessani joudun huomioimaan, että aineistoni ei ole riittävän laaja selvittämään, mikä kielenkäyttö on tyypillistä missäkin tilanteessa ja riittää vain suuntaa antaviin yleistämispäätöksiin. Mutta vaikka tiettyjen muotojen käytön esimerkkejä on rajallinen määrä, niistäkin voi havaita joitakin tyypillisiä ilmiöitä. Huomioin myös sen, että sähköpostiviestinnässä sopivan muodon valinta on tärkeämpi, kuin puheessa, koska sähköisen vuorovaikutukseen ei voi vaikuta intonaatiolla, katseella eikä eleillä. Tutkimuksessani analysoin seuraavia kohteliaisuutta ilmaisevia kategorioita: puhuttelua, tervehdyksiä, lopputervehdyksiä, anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä.

Sujuvasti suomea puhuvat maahanmuuttajat, eli kielenkäyttäjryhmä, joka on fokuksessa myös pro gradu -tutkielmassani, saattavat valita kohteliaisuusstrategioita intuitiivisesti, ei tietoisesti, ja valinta on usein toimiva, mutta ei aina (Ajanki 2014: 124). Ajanki luettelee artikkelissaan muotoja, joita S2-opiskelijoille tarjotaan käytettäväksi kohteliaisuusmuotoina (Ajanki 2014: 117):

- modukset: konditionaali, imperatiivi;
- modaaliverbit esim. voida, saada;
- nesessiivirakenteet;
- persoonan valinta: 1. persoonan pronominin käytön välttäminen kirjoitetussa kielessä
- lekseemien valinta: *ehkä, mahdollisesti*
- erikoislekseemien valinta, esim. kirjakieliset vs. puhekieliset

Nämä elementit nousevat esiin myös minun tutkimuksessani.

2.2 Puhuttelu ja sitä koskevat tutkimukset

Toisin kuin puheessa, sähköpostiviestissä on melko vähäinen tarve ilmaista puhuttelulla, kenelle teksti on suunnattu. Puhuttelun rooli sähköpostiviestinnässä on enemmän sosiaalisten suhteiden indikaattori. Puhuttelutavan valinta voi paljastaa puhujien välisiä valtasuhteita; tietyllä puhuttelutavalla voi myös ottaa etäisyyttä tai korostaa läheisyyttä (Isosävi – Lappalainen 2015: 13). Puhuttelutavan valinta tuottaa monenlaisia haasteita eri kielten ja kulttuurien kohdatessa, siitä kertoo esim. vuonna 2015 ilmestynyt teos *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* (Isosävi – Lappalainen 2015), jossa esitellään 13 eurooppalaisen kielen puhuttelukäytänteitä.

Venäjän ja suomen kielelle yhteisiä puhuttelun ilmaisutapoja ovat nimet, tittelit ja puhuttelusanat. Eroa teitittelyn ja sinuttelun välillä voi ilmaista pronomilla ja verbintaivutuksella. Suomeksi, toisin kuin venäjäksi, puhuttelua voi ilmaista myös omistusliitteellä. Venäjän kielessä tervehdys on kieliopillistunut verbin imperatiivi, josta näkyy teitittelyn ja sinuttelun välinen ero: *здравствуйте* (V), *здравствуй* (T)², myös anteeksipyyntö *извините* (V), *извини* (T) on imperatiivimuotoinen (vrt. *suo anteeksi*). Venäjässä siis puhuttelumuodon valinnan välttäminen useammassa keskeisessä kohteliaisuuskeinossa on haastavampaa kuin suomessa.

Venäjällä vallitsee teitittelykulttuuri (esim. Vehmas-Thesslund 2015: 138), Suomessa taas on yleistynyt sinuttelu (Paunonen 2010: 325). Kandidaattitutkielmani (Lind 2014) osoitti, että suomalainen sinuttelutapa vaikuttaa venäjänkielisten puhuttelutapoihin Suomessa myös silloin, kun he puhuvat venäjää: venäjäksi sinutellaan enemmän Suomessa kuin Venäjällä. Toisaalta venäjänkieliset saattavat sinutella suomeksi jopa enemmän kuin suomalaiset itse; esimerkiksi venäjänkieliset usein sinuttelevat iäkkäitäkin suomalaisia, vaikka suomalaiset yleensä teitittelevät heitä. Ramona Lepik

² Tässä ja luvussa 4.3 käytän kansainvälisessä puhuttelukirjallisuudessa käytettäviä lyhenteitä T (tu) ja V (vous), joista T vastaa sinuttelua ja V teitittelyä (ks. myös Isosävi – Lappalainen 2015: 11)

kertoo pro gradu -tutkielmassaan mm. siitä, että myös virolaiset sinuttelevat suomeksi ”liikaa” – enemmän, kuin suomalaiset (Lepik 2016: 47).

Puhuttelukulttuuri ei rajoitu vain sinutteluun ja teitittelyyn. Venäjäksi virallisissa tilanteissa käytetään etunimen ja isännimen yhdistelmä (Vehmas-Thesslund, 2015), kun taas Suomessa usein vältellään nimien käyttöä, esimerkiksi puhuttelu nimellä ei ole tavallista teititeltäessä (Vehmas-Thesslund 2015: 145). Alustavien havaintojeni ja puhutteluhankkeen palaverissa käytyjen keskustelujen mukaan venäläisillä näyttäisi olevan usein väärä käsitys siitä, millaista nimen muotoa suomeksi kannattaisi käyttää.

2.3 Anteeksipyynnöt

Eva Ogiermann on tutkinut anteeksipyyntöjä englannin, puolan ja venäjän kielissä suhteessa Brown ja Levinsonin teoriaan. Hän erottaa konkreettiset ja rituaaliset anteeksipyynnöt. Konkreettiset anteeksipyynnöt seuraavat sosiaalisten normien rikkomista tai epäonnistumista henkilökohtaisten odotusten täyttämiseksi. Niiden tarkoitus on palauttaa tasapaino puhujan ja kuulijan väliseen suhteeseen. Rituaalisten anteeksipyyntöjen tarkoitus on osoittaa hyviä käytöstapoja, lievittää vastaanottajan vihaa tai yksinkertaisesti paeta haastetta ja päästää eteenpäin (Ogiermann 2009a: 47—48).

Suomen kielen osalta anteeksipyyntöjä on tutkinut Laura Carlson, ja hän erottaa esim. anteeksipyynnön huomionkohdistimena (Carlson 2014: 4). Tällaisen anteeksipyynnön voi luokitella rituaalisiin anteeksipyyntöihin, koska se ei ilmaise pahoittelua jostakin teosta. Carlsonin työstä löytyy myös esimerkki, jossa anteeksipyyntö esiintyy ennen pyyntöä esisekvenssissä, ja Carlson ajattelee sen johtuvan siitä, että puhuja esittää olevansa ulkomaalainen (Carlson 2014: 37—38). Muuten eksplisiittiset anteeksipyynnöt esiintyvät Carlsonin aineistossa pahoittelevassa funktiossa tai korjausjäsenyksessä (Carlson 2014: 94).

Penttilä (2017) tutki pro gradu -tutkielmassaan suomea toisena kielenä puhuvien opiskelijoiden kohteliaisuuskäsityksiä, ja hänen työstään löytyy opiskelijoiden havaintoja *anteeksi*-sanon käytöstä. Esimerkissä *a* sanaa *anteeksi* käytetään huomionkohdistimena:

a) mun mielestä ni aika monet niiku nuoret käyttää iha aika paljon niiku tämä anteeks voisitko neuvo... (Penttilä 2017: 25)

Esimerkistä *b* myös näkyy opiskelijan kuvailema rituaalinen anteeksipyyntö:

b) kun meillä on ollu niiku täällä nyt kotihoidossaki harjotteluaikana että niiden perheessä oli nuoret niinku tavallaan nuoret aikuiset ne aina puhu että niinku "hei anteeks voisitko selitä tämä juttu"... (Penttilä 2017: 25)

Penttilän työstä löytyy myös ulkomaalaistaustaisen opiskelijan havainto rituaalisen anteeksipyynnön puutteesta: "Sareh on kertonut, että hän kaupassa töissä ollessaan usein säikähti, kun häneltä kysyttiin esimerkiksi jonkun tuotteen paikkaa sanomatta ensin *anteeksi*." (Penttilä 2017: 25).

Aiemman tutkimuksen valossa näyttää siltä, että ulkomaalaisilla voi olla eri käsitys anteeksipyynnöstä kuin suomenkielisillä. Sen perusteella voi rakentaa hypoteesin, että venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamista viesteissä voi esiintyä anteeksipyyntöjä, jotka eivät ole suomenkielisille tyypillisiä, ja selitys niille voi löytyä venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamista viesteistä.

2.4 Pyynnöt

Pyynnöllä tarkoitan tässä tutkimuksessa viestiä, joka edellyttää vastaanottajalta jotakin toimintaa. Toimintaan kehottamista voi kutsua myös direktiivisyydeksi (ks. esim. Lauranto 2015: 2).

Vaikka mikään kielellinen rakenne ei itsessään ole kohtelias, kulttuurispesifiset kohteliaisuuden normit liittyvät kielessä tiettyihin ilmauksiin ja kielioppirakenteisiin.

Pyyntö kuulijan kasvoja uhkavana puheaktina on suosittu tutkimuskohde kohteliaisuuden tutkijoilla, koska pyynnön toteuttamisen kannalta on tärkeätä muotoilla se sosiaalisesti ja kulttuurisesti sopivalla tavalla.(Ogiermann 2009b:190).

Johanna Tanner vertaili väitöskirjassaan S2-oppikirjoissa esitettyjä pyyntöjä autenttisten asiointitilanteiden pyyntöihin. Hänen mukaansa repliikit oppikirjoissa esitetyissä dialogeissa ovat useimmissa tapauksissa ylikohteliaita tai joissakin tapauksissa epäkohteliaita verrattuna autenttisiin puhetilanteisiin. Toisen ja vieraan kielen opetuksessa olisi kuitenkin tärkeää antaa kuva juuri kyseiseen tilanteeseen soveltuvasta kielenkäytöstä. On jopa ehdotettu, että koko kohteliaisuuden käsite pitäisi korvata soveltuvuudella, mutta tätä ajatusta on jyrkästi kritisoitu, koska soveltuvuuden käsite on liian laaja ja epämääräinen (Tanner 2012: 153, 171.)

Pyyntöjä analysoidessani otan huomioon sen, että eri kielissä on erilaisia keinoja pehmentää direktiivisyyttä tai jopa piilottaa se. Matti Larjavaara erottelee suomen kielestä seuraavia kohteliaisuuskeinoja, jotka pehmentävät direktiivisyyttä:

- epäsuora puheakti: *Minulle muuten tuli ministeriöstä tiedustelu, johon ihme kyllä vaaditaan esimiehenkin lausuntoa.*
- konditionaali: *voisitko;*
- kohteliaisuuspartitiivi: *annapa se kynä vrt. annapa sitä kynää;*
- persoonailmaisun epäsuoruus: *Tänne ei ole lupa tulla (=Älä tule tänne)* (Larjavaara 1999).

Yrjö Lauranto tutkii väitöskirjassaan direktiivisyyden rajoja ja antaa esimerkkejä mm. pyynnöiksi vakiintuneesta *onks sulla kynää* -interrogatiivilauseesta ja käskyiksi vakiintuneesta *sää istut tonne noin* -deklaratiivilauseesta. Hän selittää myös, ettei imperatiivia kannata aina pitää direktiivisyyden tyypillisimpänä ilmaisutapana, koska direktiivisyys on sidoksissa käyttötilanteeseen. Lauranto kuvailee myös laajaa direktiivisyysnäkemystä, jonka mukaan direktiivisiksi lasketaan myös tarjoukset ja luvanannot. (Lauranto 2015: 48–50).

Venäjänkielisessä kommunikaatiossa dominoi suora pyynnön ilmaisutapa, siitä kertoo mm. se, että Larinan mukaan imperatiivi on yleisin neutraali pyynnön ilmaisukeino. Venäjäksi imperatiivia pehmennetään käyttämällä teitittelyä (sen yhteydessä yleensä käytetään nimi+isännimi -puhuttelua), diminutiiveja (*esimerkiksi sanasta сын 'poika' voi muodostaa diminutiiveja сынок, сыночек, diminutiiveja voi muodostaa myös nimistä, esimerkiksi Серёжа - Серёженька*) sekä muita minimisaattoreita (himentimiä) (*чуть-чуть, маленький 'vähäsen, pieni' ym.*), sanaa (markkeria) *пожалуйста* (vrt. englannin *please*) ja pyynnön kahdennusta (*Будьте добры, сделайте это, пожалуйста/ 'Olkaa hyvä, tehkää se, požaluista'*). Kahdennettu pyyntö on tunnusmerkkinen muoto, mutta mielenkiintoista on se, että kaksi imperatiivimuodossa olevaa verbiä korostavat kohteliaisuutta. Ei ole merkittävää eroa, onko pyyntö puhuja- vai kuulija-keskeinen: *Могу я одолжить твой велосипед? – Ты можешь одолжить мне свой велосипед? 'Saanko lainata sinun pyöräsi? – Voitko lainata sinun pyöräsi?'* Venäjäksi pyyntöjä voi ilmaista myös kysymyksellä, ja kysymyksen kielteinen muoto on kohteliaampi kuin myönteinen, mutta epäsuorat kysymyslauseet ovat harvinaisia symmetrisissä suhteissa ja yksinkertaisen pyynnön ilmaisussa, niitä sen sijaan käytetään, kun esitellään monimutkaisempia pyyntöjä. (Larina 2009: 212—237).

Ogiermannin tutkimuksen mukaan imperatiivi ei olekaan yleisin pyynnön ilmaisutapa venäjän kielessä, mutta aineistossaan yli kolmasosa pyynnöistä sisältää imperatiivia, se ylivoimaisesti ylittää imperatiivin määrää pyynnöissä muissa tutkimissään kielissä: englannissa, saksassa ja puolassa. Ogiermannin venäjänkielisessä aineistossa dominoivat kuulijakeskeiset pyynnöt. (2009b: 209). Suurta määrää aineistossaan esiin tulleita konventionaalisesti epäsuoria pyyntöjä venäjänkielisillä Ogiermann selittää itämäisellä vaikutuksella rautaesiripun kaatumisen jälkeen. (Ogiermann 2009b: 212).

Hypoteesini mukaan venäjänkieliset opiskelijat voivat rakentaa pyyntöjään joko noudattamalla oppikirjojen ohjeita tai ottamalla mallia äidinkielestään. Näissä

tapauksissa heidän pyyntönsä todennäköisesti poikkeavat suomenkielisten opiskelijoiden käyttämistä pyynnöistä.

2.5 Sähköpostiviestinnän tutkimusta

Tutkimuksessani käytän vertailukohtana kahta yliopiston opiskelijoiden ja opettajien välistä sähköpostiviestintää koskevaa tutkimusta. Toinen oli toteutettu Tšekissä ja toinen Venäjällä. Sen lisäksi käytän hyväksi Rigina Ajankin artikkelia, jossa analysoidaan Helsingin yliopiston suomi toisena kielenä -opiskelijoiden kirjoittamia sähköpostiviestejä, jotka opiskelijat kirjoittivat kurssitehtävään (Ajanki 2014).

Chejnován (2014) tutkivat tšekkiläiset opiskelijat³ käyttivät sähköpostikirjeenvaihdossa Brownin ja Levinsonin teorian mukaisesti erilaisia sekä negatiivisia (etä-) että positiivisia (lähi-) kohteliaisuusstrategioita. Enemmän kuin puolet opiskelijoista välttivät virallista tittelipuhuttelua. Laajasti käytettiin syntaktisia kohteliaisuusstrategioita, ei kuitenkaan niin paljon leksikaalisia eikä fraseologiaa, mikä on tyypillistä tšekin kielelle. Positiivista kohteliaisuutta käytettiin enemmän kuin oli odotettu, mutta yliopistojen sähköpostiviestinnässä virallinen etäkohteliaisuusmuoto on odotuksenmukainen, ja positiiviset kohteliaisuusmuodot saattavat pragmaattisesti epäonnistua. (Chejnová 2014: 188.)

Ksenia Gilyarova (2011) on tutkinut yliopiston opiskelijoiden ja opettajien sähköpostikirjeenvaihtoa Moskovassa, Venäjällä. Samoin kuin Chejnová, hän raportoi, että opiskelijat joskus käyttävät epävirallisempia kohteliaisuuskeinoja kuin opettajat odottelevat jättämällä huomiotta opettajan statuksen ja siten kommunikatiivisesti epäonnistuvat (Gilyarova 2011: 229).

³ Aineisto on kerätty vuosina 2011–2012

Yliopiston opiskelijan ja opettajan välisessä sähköpostiviestinnässä epävirallinen tyyli ei Suomessa välttämättä johda kommunikatiiviseen epäonnistumiseen samalla tavalla kuin Tšekissä ja Venäjällä. Syynä lienee lähikohteliaisuutta suosiva kulttuuri. Tosin Rigina Ajangin (2014: 115, 124) mukaan opettajalle osoitetussa viestissä puhekielisten muotojen käyttö voi madaltaa kohteliaisuuden astetta.

Vaikka sähköpostiviestit ovat muodoltaan kirjoitettua kieltä, ne voivat huomattavasti erota toisistaan. Gilyarova käyttää hyväksi Hallidayn (1978) mallia, jonka mukaan kielenkäyttötilanteita katsotaan kolmesta näkökulmasta: modus (muoto tai myös väylä: kirjallinen vs. puhuttu, dialoginen vs. monologinen, henkilökohtainen vs. puhelimitse yms.), field (kenttä eli kommunikoinnin konteksti) ja tenor (tyyli, johon vaikuttavat statukset ja roolit). Hän jakaa sähköpostiviestit kolmeen ryhmään: liitetiedostoviesteihin, sovitteluviesteihin ja muihin viesteihin.

Liitetiedostoviestit ovat yleensä lyhyitä, niistä voi puuttua teksti kokonaan, eli ne eivät ole varsinaisia kirjeitä, vaan niiden ensisijainen tarkoitus on tiedoston välittäminen, ja tekstin olemassaolo on niissä valinnainen ominaisuus. Gilyarova vertailee tällaisia viestejä postipaketteihin (Gilyarova 2011: 222—223). Sovitteluviestit ovat lähellä puhelinkeskustelua. Ne ovat melko puhekielisiä, ja peräkkäiset viestit muodostavat dialogin (Gilyarova 2011: 223—226). Muut viestit ovat lähempänä perinteisiä kirjeitä; niissä käytetään kirjakieltä, ja ne ovat rikkaampia myös sisällöltään (Gilyarova 2011: 221).

Sähköpostikirjeenvaihto on suhteellisen uusi ilmiö, jolle ei ole vakiintuneita normeja. Viestinnän muodot kehittyvät nopeasti, ja nyt sähköpostiviestinnän rinnalla on kommunikointi sosiaalisen median kautta, esimerkiksi Facebookissa tai WhatsApissa. Olisi mahdollista puhua puhelinkeskustelujen syrjäyttämisestä sähköpostiviesteillä, jos sähköpostiviestintä ei olisi itse syrjitty viesteillä pikaviestiohjelmassa (Instant Messenger) ja sosiaalisissa vesrkostoissa (Gilyarova 2011: 226). Toisaalta monissa paikoissa sähköposti on edelleen melko virallinen kommunikointiväylä. Helsingin

yliopisto on yksi sellaisista paikoista. Pyrkdessäni keräämään venäjänkielistä aineistoa keskustelin Petroskoin, Pietarin, Kazanin ja Helsingin yliopistojen venäjänkielisten opiskelijoiden ja opettajien kanssa, ja keskusteluistani jäi vaikutelma, ettei Venäjällä kommunikointi luennoitsijan ja opiskelijan välillä sähköpostin kautta ole niin yleistä, luultavasti sen takia, että opiskelijan ja opettajan välinen suhde on Venäjällä etäisempi kuin Suomessa. Seuraavassa luvussa kerron tarkemmin saamastani aineistosta.

3 Aineisto

Kandidaatintutkielmani (Lind 2014) käsitteli venäjänkielisten puhuttelutapoja Suomessa, mutta kyselylomakkeiden avulla saatu aineisto ei antanut selkeätä kuvaa siitä, mitä tapahtuu todellisuudessa. Pro gradu -tutkielmassani jatkan työtä puhuttelutapojen parissa, mutta laajennan tutkimusaluetta ja tutkin puhuttelutapoja ja muita kohteliaisuuskeinoja käytännössä.

Aineisto, josta tutkin autenttista kielenkäyttöä, on sähköpostikirjeenvaihto. Aineistona on suomeksi kirjoitetut opiskelijoiden sähköpostiviestit opettajille: 57 suomenkielisten kirjoittamaa sähköpostiviestiä 31 opiskelijalta ja 101 venäjänkielisten kirjoittamaa sähköpostiviestiä 18 opiskelijalta. Sain myös venäjänkielistä aineistoa: 318 viestiä 4 opiskelijalta. Suomenkielinen aineisto on saatu Helsingin yliopiston ja lähes poikkeuksetta humanistisen tiedekunnan opiskelijoilta, tämän aineiston venäjänkielisten opiskelijoiden suomen kielen taito on vähintään tasolla B2. Venäjänkielistä aineistoa sain Kazanin Federaatioyliopiston opiskelijoilta, jotka opiskelevat joko lääketiedettä tai luonnontiedettä.

Päähuomioni kohteena ovat venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamat sähköpostiviestit. Suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamat sähköpostiviestit ovat edustamassa sitä, mitä on tyypillistä suomenkielisessä sähköpostiviestinnässä. Venäjänkielinen aineisto on tutkimuksessani vertailukohtana ja havainnollistamassa kohteliaisuusstrategioita venäjän kielessä. Kuten tuonnempana käy ilmi, siitä tekemäni havainnot eivät ole ristiriidassa aikaisempien tutkimusten kanssa (esim. Gilyarova 2011).

Aineisto on anonymisoitu, ja minulla on informanttien allekirjoittamat luvat käyttää tätä aineistoa. Suomenkieliset opettajat ovat naisia, ja venäjänkielinen opettaja on mies. Suomenkielisistä opiskelijoista 2 on miespuolisia ja muut naispuolisia, venäjänkielisistä opiskelijoista Suomessa miespuolisia on 2 opiskelijaa. Venäjältä kerätyssä venäjänkielisessä aineistossa kaksi opiskelijaa on naisia ja kaksi miehiä.

Aineisto on seuraavilta vuosilta: suomenkielisiltä 2014–2015, venäjänkielisiltä suomeksi 2011–2015 ja venäjänkielisiltä venäjäksi 2014–2017.

Olen koodannut kaikki sähköpostiviestit seuraavasti: S – suomenkielisten viestit, VS – venäjänkielisten viestit suomeksi ja V – venäjänkielisten viestit venäjäksi; ensimmäinen numero on opiskelijan tunnustenumero ja toinen numero on viestin numero. Minulla oli myös tietoa osasta suomenkielisistä informanteista, olivatko he uusia vai tuttuja opiskelijoita. Uusina opiskeljoina tarkoitan sellaisia, jotka eivät olleet aiemmin olleet kyseisen opettajan kurssilla, ja tutut opiskelijat olivat käyneet jo useamman kurssin ja/tai seminaarin. Koodasin heidät seuraavasti: U – uusi, T – tuttu, MT – melko tuttu ja H – viestit opettajalle, joka oli nimetty opiskelijan henkilökohtaiseksi opinto-ohjaajaksi. Venäjänkieliset opiskelijat Venäjältä olivat saman projektin osallistujia, ennestään tuttuja sekä opettajalle että keskenään.

Kaikki luvat sähköpostiviestien käytöstä tutkimuksessa on saatu jälkikäteen, joten aineistoon ei ole vaikuttanut se, että informantit osallistuivat tutkimukseen. Aineisto on epätasainen eikä sovi suoraan vertailuun ja tarkkaan kvantitatiivisen analyysiin, mutta pidän merkittävänä, että sain autenttista aineistoa kolmelta erilaiselta ryhmältä kahdella kielellä.

4 Analyysi

Tässä luvussa analysoin aineistoani. Analyysini on pääosin kvalitatiivinen, mutta esitän myös kvantitatiivisia tuloksia niistä kohdista, joista niitä oli mahdollista laskea. Luvussa 4.1 analysoin tervehdyksiä ja luvussa 4.2 siirryn lopputervehdyksiin. Luvussa 4.3 käsittelen sinuttelua ja teitittelyä, luvussa 4.4 analysoin puhuttelua nimellä ja luvussa 4.5 viittausta kolmanteen henkilöön. Luvuissa 4.6 ja 4.6 analysoin vastaavasti anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä.

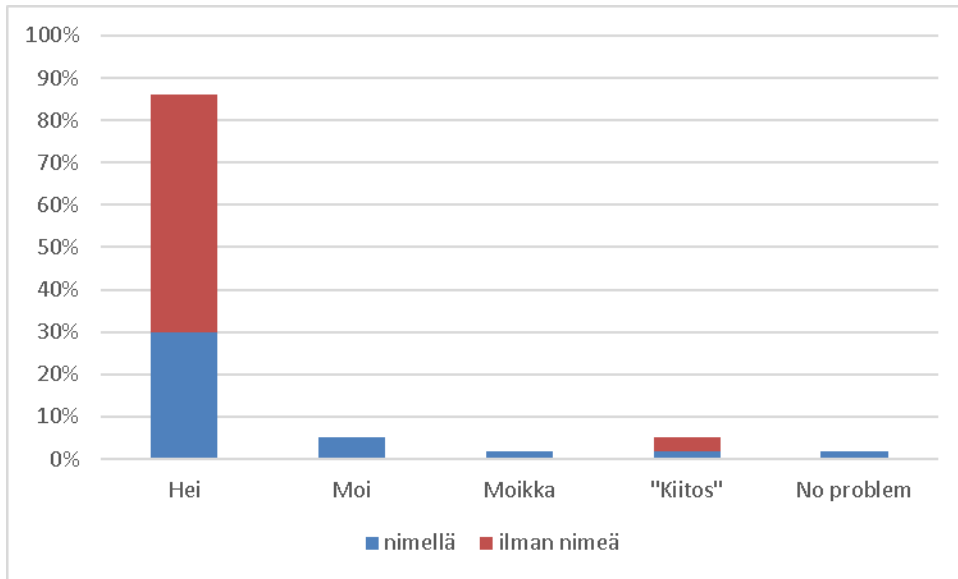
4.1 Tervehdykset

Kioskiasioinnin tutkimus on osoittanut, että kun keskustelun aloittaja (yleensä myyjä) tervehtii, toinen osapuoli vastaa tervehdyksiin yleensä samalla sanalla (Lappalainen 2009a: 61). Omassa aineistossani suurin osa sähköpostikeskusteluja on opiskelijoiden aloittamia, joten jätän huomioimatta opettajan tervehdyksen vaikutuksen.

Sekä suomenkielisten että venäjänkielisten suomenkielisissä viesteissä tervehdyssanana dominoi sana *hei*, paljon harvemmin käytetään tervehdyssanaa *moi*. *Hei* on neutraali tervehdys, jota muutenkin käytetään yleisesti (ei kuitenkaan kaikkialla Suomessa). Myös *moi* on laajasti käytetty tervehdys, mutta se on epämuodollisempi kuin *hei* ja esim. kun tutkittiin asiointia Kelassa, kävi ilmi, etteivät Kelan virkailijat käytä tervehdyistä *moi* (Lappalainen 2009a: 64–65). Aineistossani ero venäjänkielisten ja suomenkielisten opiskelijoiden välillä näkyy sekä epämuodollisen tervehdyssanan valinnassa että nimen käytössä tervehdyksessä.

Suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa viesteissä tervehdyksiä on melkein kaikissa viesteissä, poikkeuksena Moodle-järjestelmän kautta lähetetyt viestit, joissa niitä ei ole. Tervehdykset puuttuvat vastausviesteistä joskus myös silloin, kun on kyse useamman viestin sähköpostiketjusta. Ne ovat Gilyarovan luokittelun mukaan sovitteluviestejä, joista tervehdys alkupuhutteluineen sekä hyvästely usein puuttuvat.

Kuvio 1 havainnollistaa suomenkielisten opiskelijoiden käyttämiä tervehdyksiä. Esittelen tässä ja jatkossa frekvenssejä prosentteinä jotta suomenkielisten ja venäjänkielisten opiskelijoiden kirjoittamat viestit olisi mahdollista vertailla keskenään. Pitää huomioida, että aineisto on aika pieni, ja sen takia kuvioista voi saada vain suunta antavaa tietoa.

Kuvio 1

Tervehdykset suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa viesteissä.

Suomenkielisten opiskelijoiden tervehdyssanan *moi* käytöstä on vain kolme esimerkkiä, mutta kerran sitä käyttää uusi opiskelija. Yksi HOPS-opiskelija tervehtii opettajaa sanalla *moikka*:

(1) *Moikka Anna*⁴, S-H-04-02

Sekä *moi* että *moikka* sanan yhteydessä minun aineistossani aina käytetään nimeä, epävirallinen tervehdyssana ja nimi ilmentävät yhdessä varsin tuttavallista suhtautumista.

⁴ Kaikki opiskelijoiden ja opettajien nimet aineistossani ovat muutettu pseudonyymeiksi.

Suomenkielisillä opiskelijoilla lähes kaikki viestit, joista tervehdys puuttuu, alkavat kiittämisellä:

(2) *Kiitos tehtävästä!* S-U-06-02

(3) *Kiitos paljon!* S-TH-03-03

(4) *Kiitos Anna,* S-TH-03-05

Yhdestä viestin aloituksesta näkyy vastaus, reaktio edelliseen viestiin.

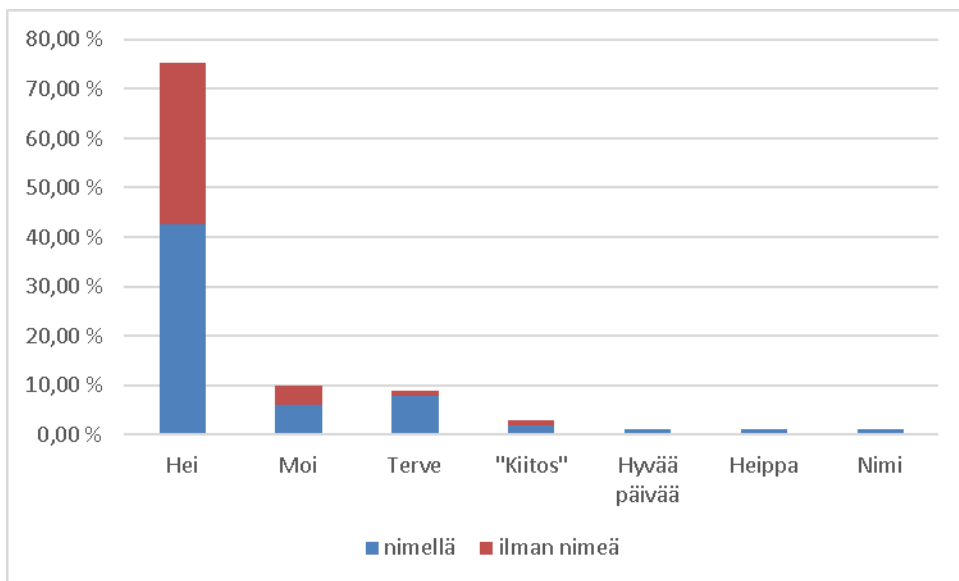
(5) *No problem!* S-H-02-05

Kaikki suomenkielisten opiskelijoiden viestit, joista tervehdys puuttuu, olivat vastauksia edellisiin viesteihin. Se, että oli lähetetty useampia viestejä peräkkäin, ei kuitenkaan aina johtanut siihen, ettei tervehdystä käytettäisi. Se näkyy mm. seuraavista esimerkeistä:

(6) *Hei vielä kolmannen kerran!* S-H-05-03

(7) *Hei taas!* S-07-02

Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa sähköpostiviesteissä yleisin tervehdys on *Hei [nimi]*. *Hei* on siis yleisin tervehdyssana samoin kuin suomenkielisillä, paljon harvemmin käytetään epävirallisempia tervehdyssanoja *moi* ja *terve*, mutta toisin kuin suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa viesteissä, niitä käytetään myös ilman nimeä. Tervehdyssanaa *terve* käytti kaksi opiskelijaa, ja toinen heistä - vain kerran. Kerran esiintyy virallinen tervehdys *hyvää päivää*. Kuvista 2 näkyvät tervehdykset venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä.

Kuvio 2

Tervehdykset venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä.

Kuvioita 1 ja 2 vertaamalla huomaa, että venäjänkieliset opiskelijat käyttävät nimeä tervehdyksessä useammin kuin suomenkieliset. Palaan tarkemmin nimen käyttöön luvuissa 4.2 ja 4.5.

Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä nimeä käytetään joskus ennen tervehdyssanaa *hei* (aineistossa on kolme esimerkkiä kahdelta opiskelijalta).

(8) *Siiri, hei!* VS-08-02

Vastaavia esimerkkejä löytyy venäjänkielisestä aineistosta, ei kuitenkaan suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamista viesteistä, tämä käytäntö näyttää siis olevan venäjän vaikutusta.

Aivan kuten suomenkielisillä, myös venäjänkielisillä ne viestit, joissa ei ole tervehdystä, alkavat kiittämisellä:

(9) *Kiitos, Petra* VS-14-02

(10) *Kiitoksia Siiri! :)* VS-05-04

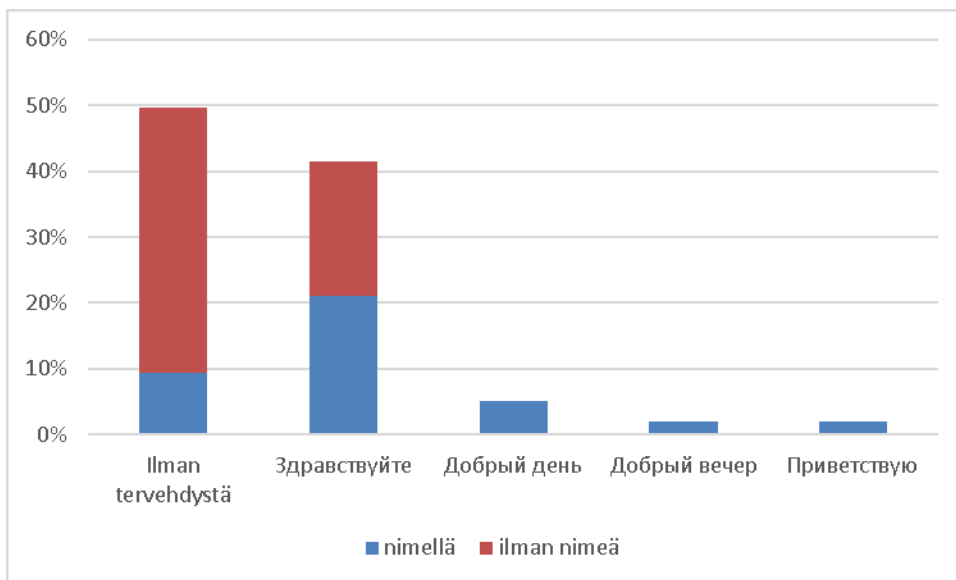
Poikkeuksellinen on viesti, joka alkaa suoraan puhuteltavan nimellä ilman tervehdystä. Viesti ei ole liitetiedosto- eikä sovitteluviesti. Gilyarovan luokittelun mukaan se kuuluisi muihin viesteihin, jotka muodoltaan ovat yleensä lähellä perinteistä kirjettä. Vastaavia viestin aloituksia löytyy myös venäjänkielisestä aineistostani.

(11) *Siiri, voisitteko sanoa...* VS-08-01

Useamman viestin lähettäminen ei myöskään tässä opiskelijaryhmässä aina johda tervehdyksen pois jättämiseen.

(12) *Hei taas* VS-12-04

Venäjäksi 6 % viesteistä on täysin ilman tekstiä, niissä on vain liitetiedosto. Luonnollisesti näistä viesteistä puuttuu tervehdys. Yhteensä tervehdys puuttuu 49 % viesteistä, mutta näistä tapauksista noin kymmenesosassa on kuitenkin nimi (vrt. Gilyarovan tutkimuksessa tervehdys puuttuu 30 % ja täysin ilman tekstiä on 20 % viestejä). Aineistoni perusteella voi sanoa että tervehdyksen puuttuminen venäjänkielisessä aineistossa on hyvin yleinen viestin aloitustapa. Olen koonnut venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi käyttämät tervehdykset kuvioon 3.

Kuvio 3

Tervehdykset venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamissa viesteissä

Useat niistä viesteistä, joista puuttui tervehdys, alkoivat seuraavasti:

- a) ilmoituksella siitä, että opiskelija on lähettänyt jonkun liitetiedoston

Отправил Вам... 'Lähetin Teille...' **2 %**

- b) myönteisellä vastauksella edelliseen viestiin

Хорошо 'Hyvä' **2 %**, *Понял* 'Ymmärsin' **1 %**

- c) Kiittämisellä

Спасибо 'Kiitos', *Спасибо Вам большое* 'Suuri kiitos Teille' **1 %**

- d) Anteeksipyynnöllä

Извиняюсь 'Anteeksi', *ещё раз извиняюсь* 'anteeksi vielä kerran' **1 %**

Kaikissa näissä tapauksissa pois lukien anteeksipyynnöllä alkavat viestit on kyse vastausviestistä.

Venäjänkielisessä aineistossani yleisin tervehdyssana on *здравствуйте*. Se on teitittelymuotoinen neutraali tervehdyssana. Naispuoliset opiskelijat käyttivät sitä pääsääntöisesti ilman nimeä, miespuoliset - nimellä, ei se kuitenkaan välttämättä selity sukupuolella. Ainakin opettaja itse oli sitä mieltä, että henkilöstä riippuu, käyttääkö hän nimeä tervehdyksessä. Muut opiskelijoiden käyttämät tervehdykset ovat: *добрый день, доброго дня* 'hyvää päivää', *добрый вечер, доброго вечера* 'hyvää iltaa', ne eivät kuitenkaan ole huomattavasti muodollisempia kuin *здравствуйте*, sekä tuttavallisempi muoto *приветствую* 'tervehdin'. Näistä tervehdyksistä ei näy puhuttelumuotoa. Nimi ennen tervehdyssanaa on 3 % viesteistä:

(13) *Андрей Владимирович, здравствуйте!* V-03-35 vrt. *Siiri, hei!*

Tervehdys voi jäädä pois silloin, kun viestiketjussa on useita peräkkäisiä viestejä, näin ei kuitenkaan tapahdu aina.

(14) *Ещё раз здравствуйте* V-01-36 'Vielä kerran hei'

(15) *И снова здравствуйте* V-01-37 'Ja taas hei'

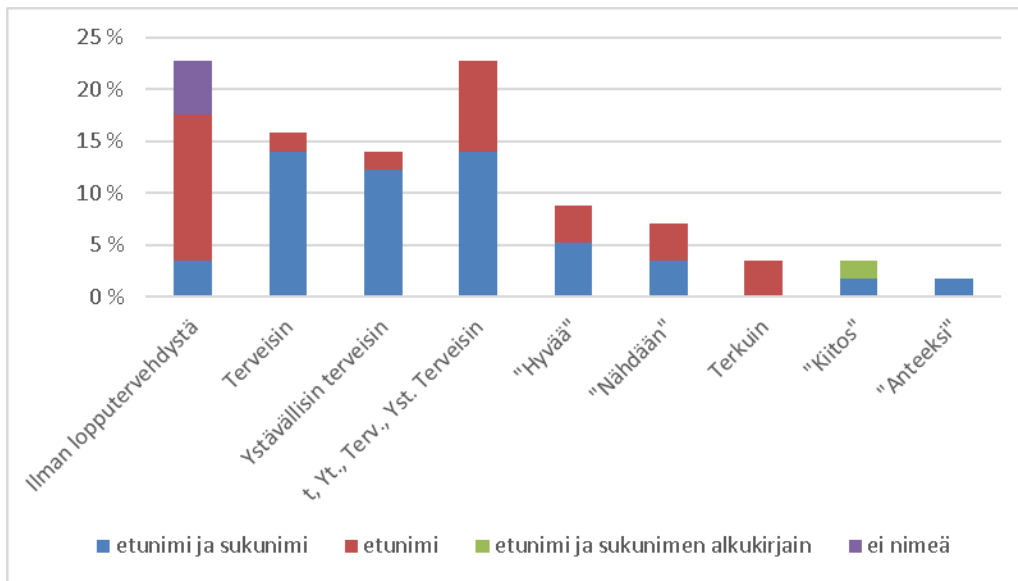
Suomeksi sekä suomenkielisillä että venäjänkielisillä opiskelijoilla yleisin tervehdyssana on *hei*. Venäjänkieliset opiskelijat käyttävät suomeksi nimeä tervehdyksessä useammin kuin suomenkieliset, mutta toisin kuin suomenkieliset he jättävät nimen mainitsematta epämuodollisempien tervehdyssanojen yhteydessä. Venäjänkieliset opiskelijat venäjäksi usein eivät käytä tervehdystä ollenkaan, puhuttelu nimellä toimii joskus viestin aloituksena ilman tervehdyssanaa. Jos tervehdystä kuitenkin käytetään, yleisin tervehdyssana on *здравствуйте*.

4.2 Lopputervehdykset

Suomenkielisten opiskelijoiden viesteissä on vain yksi viesti, jonka lopusta puuttuu sekä lopputervehdys että kirjoittajan nimi. Sen lisäksi on kaksi Moodle-järjestelmän kautta lähetettyä viestiä, joiden lopussa on vain ilmoitus: ”Tämä on kopio viestistä sivustolla ”HY-Moodle”

Kahdeksan viestiä on allekirjoitettu etunimellä ja kaksi viestiä – etunimellä ja sukunimellä, näistä puuttuu varsinainen hyvästely/lopputoivotus. Kaikissa muissa viesteissä on nimen lisäksi jonkinlainen lopputervehdys. 14 % viestien lopussa on opiskelijanumero, yhden opiskelijan allekirjoituksessa on puhelinnumero ja yhden entuudestaan opettajalle tutun opiskelijan viestin lopussa esiintyy sekä puhelinnumero että kotiosoite.

Kuviosta 4 näkyy, että suomenkielisillä opiskelijoilla yleisimpiä lopputervehdyksiä ovat *terveisin* ja *ystävällisin terveisin*. On myös monta viestiä, joiden lopussa on vain etunimi, mutta pitää huomioida, että suurin osa tapauksista (7/x es.) on saman, opettajalle tutun opiskelijan viestesitä ja toinen opiskelija käytti etunimeä viestin lopussa vain kerran. Usein viestin lopussa käytetään myös lopputervehdyksen lyhenteitä *t.*, *Yt.*, *Terv.*, *Yst. terveisin*.

Kuvio 4

Lopputervehdykset suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa viesteissä

Osan lopputoivotuksista ryhmittelin ”hyvää”-nimiseen joukkoon, niissä toivotaan jotakin hyvää tai mukavaa.

(16) *Hyvää* pääsiäistä S-02-01

(17) *Mukavaa* tiistaita S-H-04-01

(18) *Hyvää* viikonloppua S-03-03

Osan hyvästelyjä ryhmittelin ”nähdään”-hyvästelyiksi, niissä viitataan tapaamisajankohtaan:

(19) *Tapaamisiin huomenna* S-TH-03-05

(20) *Nähdään parin viikon päästä* S-H-04-02

(21) *Huomiseen* S-H-05-03

(22) *Ensi viikkoon* S-U-04-01

”Kiitos”-ryhmässä ovat viestit, joiden lopussa on *kiitos* ja *kiitoksin*. Yksi viesti loppuu anteeksipyyntöön.

(23) *Pahoittelut viivästyksestä.*

Terveisin,

Iida S-U-09-01

Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä yleisin lopputervehdys on *terveisin+etunimi*, toiseksi yleisin on *ystävällisin terveisin+etunimi ja sukunimi*. Viestin lopussa usein käytetään myös lyhenteitä *terv.*, *yst. terv.*, *t.* ja *YT*. Sen lisäksi näissä viesteissä on yksi sellainen, jonka lopusta lopputervehdys ja nimi puuttuvat kokonaan, kyseessä on liitetiedostoviesti. On myös aika yleistä, että viestin lopussa kiitetään opettajaa, usein käytetään myös kiittämistä etukäteen. Näistä viesteistä puolet sisältävät kiittämisen lisäksi jonkun lopputervehdyksen.

(24) *Kiitos etukäteen.*

Terveisin

Sofia Lesonen

(25) *Kiitos.*

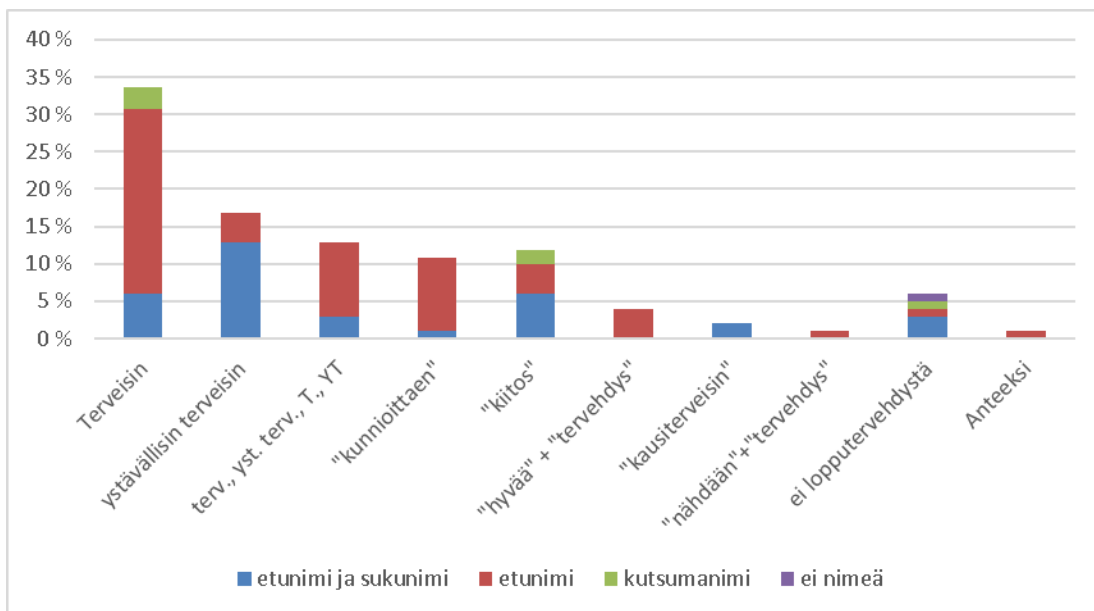
Ystävällisin terveisin

Jevgenia Iljinskaja. VS-16-01

(26) *Kiitos,*

Elena Levkovski VS-18-04

Kuvioon 5 olen koonnut venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamat lopputervehdykset. Kuviossa on yksi erityispiirre: yksi opiskelija käyttää säännöllisesti lopputervehdystä *kunnioittaen*. Se ei näytä olevan tyypillistä suomenkielisille opiskelijoille, kun he kirjoittavat sähköpostiviestejä opettajalle, eivätkä muut aineistoni venäjänkielisetkään opiskelijat käytä tällaista lopputervehdystä suomeksi. *Kunnioittaen* vastaa hyvin venäjäksi käytettyä lopputervehdystä *с уважением*. *Kunnioittaen*-loppuisia viestejä on venäjänkielisten suomeksi kirjoittamassa aineistossa yhteensä 11 eli noin kymmenesosa kaikista viesteistä.

Kuvio 5

Lopputervehdykset venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä.

En näyttänyt sitä kuviossa erikseen, mutta 8 viestissä on *kunnioittaen* lisäksi kiittämistä vastauksesta ilmaiseva osio. Tällainen viestin lopetus suomenkielisten käyttämien lopputervehdyksien rinnalla näyttää selvästi ylikohteliaalta.

(27) *Olisin kiitollinen vastauksestasi*

Kunnioittaen, Ljudmila Konovalova VS-13-03

Yhdessä viestissä kiittämisen ja *kunnioittaen*-ilmauksen lisäksi on myös ”hyvää”-luokkaan liittyvä lopputervehdys.

(28) *Kiitos paljon etukäteen!*

Hyvää viikonjatkoa

Kunnioittaen, Ljudmila VS-13-06

Huomionarvoista on se, että myöhemmin kirjoitetuissa viesteissä sama opiskelija käyttää lopputervehdyksiä *terveisin* ja *terv.*

Venäjänkieliset käyttävät suomeksi myös ”hyvää” -tyyppisiä lopputervehdyksiä, usein kuitenkin vastauksena opettajan viestiin.

(29) ***Hauskaa** viikonloppua myös sinulle!*

Terveisin, Elena VS-12-12

(30) *Teillekin **hyvää** Joulua ja onnellista uutta vuotta!*

Ystävällisin terveisin,

Vladimir VS-05-04

(31) ***Hyvää** syksyn jatkoa*

Yst. terv. Olga VS-11-02

Aineistossa on myös yksi ”nähdään”-tyyppinen lopputervehdys

(32) *Nähdään tentin jälkeen.*

YT

Svetlana VS-10-01

Yhdessä viestissä *nähdään*-ilmaus on viestin tekstissä eikä lopputervehdyksessä. En laskenut sitä lopputervehdykseksi, koska alkuperäisessä viestissä varsinaisen viestin ja nimen välillä on useampi riviväli, ja kyseessä on sovitteluviesti, jossa sopiminen tapaamisesta on viestin keskeinen tarkoitus.

(33) *Hei,*

pääsen toki, kiitos! Nähdään sitten ke 15.10. klo 12!

/Galina VS-14-02

Venäjänkielisten suomeksi kirjoittamissa viesteistä yksi loppui anteeksipyyntöön.

(34) *Anteeksi,*

Elena VS-18-05

Venäjänkielisillä opiskelijoilla on myös lopputervehdyksiä, joita kutsuin ”*kausitervehdyksiksi*”.

(35) *keväisin terveisin VS-15-03*

(36) *jouluterveisin VS-14-05*

Venäjänkielisessä aineistossa hyvästely puuttuu suurimmasta osasta eli 73 % viestejä. Selityksenä voi olla se, että opettajan ja opiskelijoiden välinen kommunikointi on aika tiivistä; joskus lähetetään useita viestejä samana päivänä, mistä voi seurata, että ylimääräiset elementit tiputetaan pois. Tervehdys näyttää olevan tärkeämpi elementti

kuin hyvästely: tervehdys puuttuu vain noin puolesta (49 %) viestejä. Gilyarovan aineistossa hyvästely puuttuu 40,9 % opiskelijoiden viestejä. Hänenkin aineistossaan hyvästely puuttuu useammista viesteistä kuin tervehdys.

Yksi miespuolinen opiskelija ei käytä hyvästelyä eikä allekirjoitusta, toinen muutaman kerran käyttää allekirjoitusta etunimen virallisella muodolla *С уважением, Савелий* (*Kunnioituksella, Saveli*). Naispuoliset opiskelijat käyttävät allekirjoitusta etunimen virallinen muoto+sukunimi-yhdistelmällä. Toisella heistä näyttää siltä, että allekirjoitus lisätään viestiin sähköpostiohjelmassa automaattisesti; silti se puuttuu osasta viesteistä.

Venäjänkieliset opiskelijat käyttävät lopputervehdystä suomeksi enemmän kuin suomenkieliset, mutta pitää huomioida, että suurin osa suomenkielisten opiskelijoiden viestejä, joiden lopussa on vain nimi ilman lopputervehdystä, ovat saman opiskelijan kirjoittamia. Venäjäksi kirjoitetuista viesteistä lopputervehdys yleensä puuttuu, selityksenä voi olla opiskelijaryhmän tiivis yhteistyö, joka sallii epävirallisempaa viestin lopetusta.

4.3 Sinuttelu ja teitittely

Vuonna 2013 toteutetun kyselytutkimuksen mukaan suomalaiset sekä sinuttelevat että teitittelevät. Tärkeimpinä syinä teitittelyn käyttöön ovat korkea ikä ja tuntemattomuus, etenkin toisiinsa liitettynä (Lappalainen 2015: 81).

Aineistossani suomenkielisten opiskelijoiden sähköpostiviesteissä on symmetristä sinuttelua. Venäjäksi opiskelijat teitittelevät opettajaa, opettaja sinuttelee. Tämä tulos ei ole yllättävä, mutta kiinnostavia ovat sinuttelun ja teitittelyn yksityiskohdat, esimerkiksi pronominin käyttö, ja venäjänkielisten suomeksi kirjoittamat viestit, joissa on sekä sinuttelua että teitittelyä.

Suomeksi myös sinuttelussa tuttavallisuuden ja muodollisuuden aste voi vaihdella riippuen siitä, minkämuotoista pronominia käytetään (sinä, sä, sie). Pronominin voi myös jättää kokonaan pois; tällöin sinuttelu tulee huomaamattomaksi. (Lappalainen 2015: 82.)

Suomenkieliset opiskelijat käyttävät sekä pronominillista että pronominitonta sinuttelua; on myös viestejä, joista puhuttelumuotoa ei näy. Sähköpostissa ei tarvitse erikseen osoittaa, kenelle puhe on suunnattu, mikä voi vaikuttaa sekä nimen että pronominin käyttöön. Suomeksi sinuttelua opettajan ja opiskelijan välisessä dialogissa ei näytä olevan erityistä tarvetta myöskään kiertää, mutta esimerkiksi pyyntöjen ilmaisuissa suomenkieliset käyttävät usein nillapersoonaa tai 1. persoonaa, palaan tähän tarkemmin luvussa 4.7. Pronominillista sinuttelua on 10,5 % suomenkielisten opiskelijoiden viesteistä. Puhekielistä pronominin muotoa *sä* tai murteellista *sie* suomenkielisessä aineistossa ei käytetä.

Esimerkissä 37 1. persoonan pronomini on *mie*, mutta puhuttelu on pronominiton sinuttelu. Tässä ja muissa esimerkeissä lihavointi on minun.

(37) *Oletko kuullut käytettävän tuota sanaa koskaan? **Mie** en!* S-H-02-05

Kaikissa esimerkkeissä pronominillisesta sinuttelusta pronomini on joko genetiivi- tai allatiivimuodossa. Pronominia käytetään kun halutaan korostaa kenestä on kyse.

(38) *Olisiko vielä mahdollista päästä **sinun** (kurssin nimi) ryhmääsi tämän viikon torstaista alkaen?* S-U-02-01

(39) *Voisinko samalla tässä varata ajan **sinulle** palautekeskusteluun?* S-H-02-06

Aineistossa on yksi esimerkki omistusliitettömästä sinuttelusta:

(40) ***Sinun** kurssi sopisi aikatauluuni paremmin* S-U-02-01

Miten puhutella? -hankkeen palaverissa tuli puheeksi, että parilla opettajalla oli kokemusta siitä, että joku suomalainen opiskelija oli teititellyt heitä, mutta nämä koettiin selvästi poikkeustapauksiksi ja opettajien mielestä kyse oli vain opiskelijan

tavasta ilmaista omaa personallisuuttaan. Omassa aineistossani suomenkieliset opiskelijat eivät teittele opettajaa.

Venäjänkielisten teitittelykulttuuri näkyy heidän suomen kielen käytössään: venäjänkielisten opiskelijoiden suomenkielisissä viesteissä teitittely on yleisempää kuin yksittäinen poikkeustapaus: 6 opiskelijaa käyttää teitittelyä, kolmella heistä näkyy siirtymä teitittelystä sinutteluun myöhemmin kirjoitetuissa viesteissä. 10 % venäjänkielisten suomeksi kirjoittamista viesteistä sisältää teitittelyä. *Te* kirjoitetaan välillä myös isolla kirjaimella, mikä on venäjäksi melko tavallista; esimerkkejä tästä näkyy sekä Gilyarovan että minun keräämässäni aineistossa. Joskus venäjänkieliset kirjoittavat myös pronominin *Sinä* isolla kirjaimella.

Teitittelyä ilmaistaan pronominilla:

(41) ***Teillekin** hyvää Joulua ja onnellista uutta vuotta!* VS-05-04

(42) *Eilen lähetin **teille** kotitehtäväni* VS-08-03

Samoin kuin suomenkielisten kirjoittamissa viesteissä, genetiivi ja allatiivi ovat tyypillisiä pronominin muotoja venäjänkielisten suomeksi kirjoittamissa viesteissä, mutta pronominia käytetään myös nominatiivissa ja ablatiivissa. Ainakin nominatiivimuotoisen pronominin selvästi olisi mahdollista jättää käyttämättä.

(43) *Olin keskustellut **teidän** kanssa syyskuussa, ja **te** sanoitte, että maisterityön kirjoittaminen kannattaa aloittaa vasta tänä keväänä.* VS-16-04

(44) *Haluaisin kysyä asiaa **Teiltä**.* VS-18-04

Teitittelyä ilmaistaan pronominin lisäksi posessiivisuffiksilla.

(45) *Haluaisin kysyä asiaa **Teiltä**.*

Voisinko tulla vastaanotollenne? VS-18-04

Aineistostani löytyy myös verbillä ilmaistu pronominiton teitittely:

(46) *Siiri, **voisitteko** sanoa, mikä fontin koko pitäisi olla esseellä?* VS-08-01

Venäjänkielisten kirjoittamista viesteistä puuttuu toisinaan omistusliite (ks. myös esim. 43):

(47) *Kiitos kommentista!*

Olen periaatteessa samaa mieltä Teidän kanssa. VS-05-03

Teitittely ja sinuttelu esiintyvät joskus viestissä rinnakkain:

(48) *Hei Petra! Kiitos, paljon kiitoksia viestistäsi (T) ja teidän palautteestanne (V!!)*) VS-13-12

Vaihtelulle teitittelyn ja sinuttelun välillä yleensä löytyy selitys. Esimerkissä 48 palautteen anto näyttää olevan isompi ja merkittävämpi palvelu, kuin viestiin vastaaminen, ehkä sen takia viestin yhteydessä on käytetty sinuttelu-muoto ja palautteen yhteydessä teitittely. Esimerkkejä teitittelyn ja sinuttelun käytöstä samassa puheenvuorossa on myös Lepikin aineistossa, jossa teitittely voi olla mm. merkinä institutionaalisten roolien ylläpidosta ja sinuttelulla voi esimerkiksi ilmaista myötätuntoa. (Lepik 2016: 26–28) Lappalainen kuvaa sinuttelun ja teitittelyn vaihtelua suomenkielisillä saman puhelinkeskustelun aikana Kelan virkailijan ja asiakkaan välillä. Motiivina teitittelylle voi olla esimerkiksi konflikti asiakkaan ja virkailijan välillä (Lappalainen2015: 91–98).

Teitittely yhdistyy puhekieleen, epäviralliseen kielenkäyttöön:

(49) *Terve, Petra!... Anteeksi, että olen niin myöhässä ja lähetän tehtävän vasta nyt, ehkä te voitte (V) kuitenkin katsoa.* VS-16-02

Esimerkissä 50 1. persoonan pronominin käyttö ei olisi välttämätön, mutta kiinnostavaa, että opiskelija käyttää sitä ja valitsee puhekielisen muodon.

(50) *Voinko mä lähettää se Teille huomenna sähköpostitse?* VS-18-01

Esimerkissä 51 sana *hassu* ei ole puhekielinen, ei se kuitenkaan tunnu luonteelta tieteellisessä kontekstissa, sen lisäksi viestissä käytetään teitittelyn rinnalla hymiötä.

(51) *Kirjoitin tutkimussuunnitelmani, vaan pelkään , että se näyttää hassulta :) Voitteko Te vaan lukea sen, ja sanoa sopiiko se.* VS-18-06

Esimerkissä 49 toisaalta epämuodollinen tervehdysana ja etunimi ja toisaalta teitittely synnyttävät ristiriidan. Myös esimerkeissä 50 ja 51 puhekielen ja hymiön käyttö ei näytä sopivan käytettäväksi suomeksi teitittelyn yhteydessä. Siitä, että opiskelijat

valitsevat puhuttelumuodoksi teitittelyn ja käyttävät kieliopillisesti oikeita muotoja näkyy selvästi pyrkimys kohteliaan muotoon, mutta kohteliaisuuskeinojen valinta ei näytä sopivalta kontekstiin.

Venäjänkieliset opiskelijat käyttävät suomeksi myös pronominillista sinuttelua, pronominin yleisimmät muodot ovat, samoin kuin suomenkielisillä, genetiivi ja allatiivi. Olennaista on se, että esimerkeistä 52 ja 53 pronominin voisi jättää pois, sillä esimerkissä 52 persoona käy ilmi omistusliitteestä ja esimerkissä 53 kontekstista on aivan selvää, ketä kiitetään.

(52) *olisi hyvää tietää etukäteen kuinka hyvin kirjoitan **sinun** mielestäsi* VS-02-03

(53) *Ja kiitos tästä **sinulle!*** VS-12-13

Yksikön pronominia käytetään myös nominatiivissa, partitiivissa ja adesiivissa. Ainakin nominatiivimuotoinen pronomini olisi suomeksi luonnollista jättää pois. Myöskään anteeksipyyntöä häiritsemisestä pronominin käyttö ei näytä olevan välttämätön, toisaalta koko anteeksipyyntö näyttää luonnottomalta, palaan tähän luvussa 4.6.

(54) *Oletko **Sinä** saanut pro graduni uuden version?* VS-13-05

(55) *Anteeksi, että häiritsen **Sinua** koko ajan* VS-13-10

(56) *Milloin **Sinulla** on aikaa?* VS-16-07

Toisin kuin suomenkielisten kirjoittamissa viesteissä, venäjänkielisten kirjoittamissa viesteissä 2. persoonan yksikön pronomini esiintyy myös puhekielisessä muodossa:

(57) *Minulla on vastaanotto **sun** kanssa* VS-16-08

(58) *käännös on tarkoitettu **sulle*** VS-18-08

25 % venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä on pronominillista puhuttelua (joko teitittelyä tai sinuttelua).

Esimerkissä 59 sinuttelua ilmaistaan omistusliitteellä.

(59) *Hei Petra,*

pääsisinkö juttelemaan kanssasi Kielitaito-kokonaisuudesta VS-14-01

Esimerkistä 60 omistusliite puuttuu.

(60) *Kuitenkin olen todella kiinnostunut Sinun kurssiin.* VS-13-01

Venäjällä opettajaa teititellään, myös opettaja voi teititellä opiskelijaa (Vehmas-Thesslund 2015: 155–156), mutta omassa aineistossani on vain epäsymmetristä teitittelyä: opiskelijat teitittelevät opettajaa ja opettaja sinuttelee vastaan. Opettaja, jolta sain aineistoa kertoi, että nuorena aloittelijana tuttujen opiskelijoiden kanssa, joiden kanssa oli tiivistä yhteistyötä eikä ollut suurta ikäeroa, hän kokeili symmetristä sinuttelua ja puhuttelua pelkällä etunimellä tai jopa kutsumanimellä, mutta hyvin nopeasti hän huomasi, että kun opiskelijat teitittelevät ja puhuttelevat opettajaa etunimi+isännimi -yhdistelmällä, hänen mielestään heillä on sopivampi suhde opettajaan ja parempi käsitys opettajan roolista.

Venäjänkielisessä aineistossa teitittely näkyy kaikista viesteistä, jossa on tervehdys *здравствуйте* (V). Puhuttelusäännöt ovat selkeitä, joten aineistosta ei näy tarvetta piilottaa teitittelyä. Venäjän kielessä samoin kuin suomen kielessä verbitaivutuksesta näkyy persoonamuoto, silti pronominia on tapana käyttää. Pronominia käytetään kaikissa kuudessa venäjän kielen sijamuodossa; lisäksi käytetään posessiivipronominia *ваш*, joka merkitykseltään vastaa suomen kielen genetiivimuotoa *teidän*. 45 % viesteistä sisältää vastaanottajaan (opettajaan) viittaavan pronominin. Teitittely nominatiivimuotoisella pronominilla on 11 % viesteistä, eikä sitä yleensä voi jättää pois ilman että merkitys kärsisi. Esimerkistä 61 pronominia ei voi jättää pois, koska imperfektimuotoisesta verbistä *просили* 'pyysitte' ei näy persoonan muotoa. Esimerkissä 62 venäjäksi toisin kuin suomeksi persoonaa ei voi ilmaista omistusliitteellä. 2. persoonan monikollinen pronomini kirjoitetaan joskus isolla kirjaimella.

(61) *Ещё прилагаю к письму набросок описания, который вы у меня давно просили.* V-01-46

'Lisäksi liitän viestiin kuvauksen luonnoksen, jota te pyysitte minulta kauan sitten.'

(62) *Жду **Вашего** комментария, Андрей Владимирович! V-03-28*

'Odotan **Teidän** kommentianne, Andrei Vladimirovitch.'

16 % viesteistä pronomini on datiivissa, se vastaa kysymykseen *kenelle?* ja tässä merkityksessä vastaa suomen allatiivia. Esimerkissä 63 ja vastaavissa liitetiedostoviesteissä pronominin käyttö näyttää olevan suositeltava. On kuitenkin myös esimerkin 64 kaltaisia viestejä, joista pronomini puuttuu.

(63) *Отправил **Вам** одним архивом несколько обведенных изображений. Если **Вам** неудобно, когда много изображений в одном архиве прошу написать об этом в ответе, я перешлю в другом формате. V-03-06*

'Lähetin **Teille** samaan tiedoston pakattuna muutaman ympäröidyn kuvan. Jos **Teille** ei sovi, että samassa tiedostossa on useampi kuva, pyydän kirjoittamaan siitä minulle vastauksessa, minä lähetän (ne) uudelleen eri muodossa.'

(64) *Ещё раз здравствуйте. В одном файле была ошибка, высылаю исправленное. V-01-36*

'Hei vielä kerran. Yhdessä tiedostossa oli virhe, lähetän korjatun version.'

Venäjänkielisessä aineistossa on esimerkki viestistä, joka oli lähetetty useammalle vastaanottajalle, joista vähintään yksi on opettaja. Viestissä käytetään puhuttelusanaa *коллеги* 'kollegat'.

(65) *Здравствуйте, коллеги. V-04-76*

'Hei, kollegat.'

Päähavaintoni venäjänkielisten puhuttelusta, kun he käyttävät suomea, ovat toisaalta teittelyn käyttö, joka tässä kontekstissa voi tuntua ylikohteliaalta, ja toisaalta erilaisten epämuodollisten keinojen käyttö, mm. puhekielisen yksikön 2. persoonapronominin käyttö, jotka voivat tuntua epäkohteliailta. Näyttää myös siltä, että venäjänkieliset opiskelijat käyttävät suomeksi puhuttelupronominia liikaa, ja tässä kyse voi olla venäjän kielen vaikutuksesta.

4.4 Puhuttelu nimellä

Kuten jo luvussa 2.2 kerroin, nimen käyttö puhuttelun yhteydessä eroaa suomen ja venäjän kielessä. Venäjää käytettäessä puhuteltavan nimeä toistetaan, ja etunimen yhteyteen liitetään teititeltäessä isännimi. Suomessa etunimen käyttö ei ole puhuttelun yhteydessä kovinkaan tavallista⁵, ja sen saatetaan kokea jopa tunkeilevana, jos puhekumppanit eivät ole kovin läheisiä (ks. esim. Isosävi & Lappalainen 2015b).

Venäjänkielisen on todennäköisesti vaikeata arvioida, milloin suomenkielisessä kommunikoinnissa pitää jättää nimi mainitsematta. Nimen käyttö on venäjän kielessä suositeltavaa; etunimen ja isännimen yhdistelmä on turvallinen statuskohteliaisuuden kannalta.

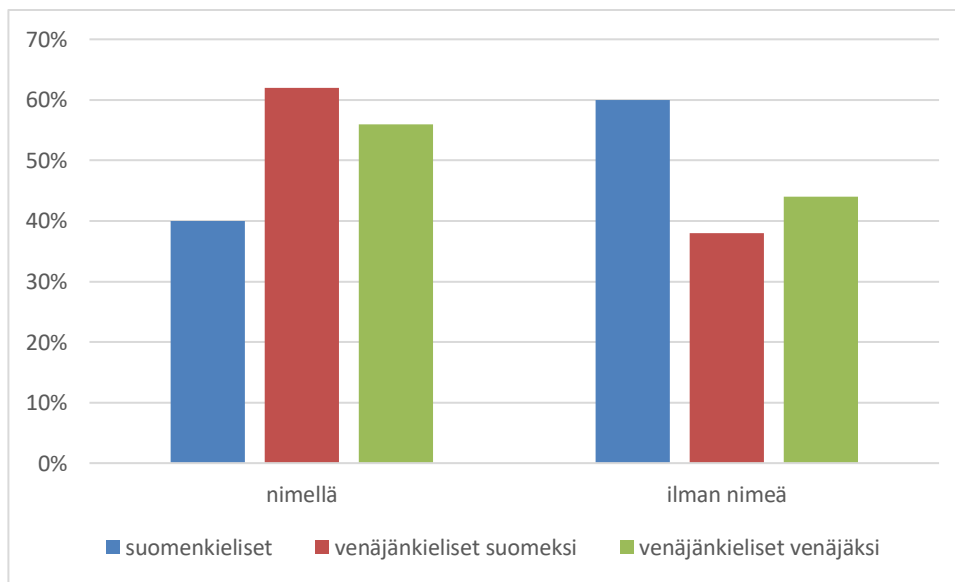
Gilyarovin aineistossa 47,1 % opiskelijoista puhuttelee opettajaa tervehdyksessä etunimen ja isännimen yhdistelmällä. Myös opettajat puhuttelivat opiskelijoita nimellä tai jos kyseessä on useampi opiskelija, puhuttelusanalla *Уважаемые студенты-филологи! Дорогая группа!* ‘Kunnioitetut filologian opiskelijat! Arvoisa ryhmä’ (merkityksessä ’dear group’). 14,7 % opiskelijoiden viesteistä on tervehdys, mutta ei nimeä, ja Gilyarova selittää sen niin, että näissä tapauksissa opiskelijat eivät olleet varmoja opettajan nimestä. (Gilyarova 2011: 230—231).

Laskin nimen käyttöä viesteistä, joissa on tervehdys. Suomenkielisillä nimen sisältäviä tervehdyksiä on 40 % ja ilman nimeä 60 %. Voi mainita, että uusista opiskelijoista 62 % eli yli puolet jätti nimen mainitsematta (uusista opiskelijoita, jotka käyttivät tervehdystä, oli vain 13, joten prosenttiluvun käyttö on tässä vain suhde-eron hahmottamista varten). Tutuista opiskelijoista sen sijaan 6 opiskeiljaa käytti nimeä ja tervehdyssanaa ja vain yksi – tervehdystä ilman nimeä (prosenttisuhte 86 % ja 14 %). HOPS-opiskelijoiden viesteissä tervehdykseen yhdistyi nimipuhuttelu 9 tapauksessa ja 6:sta se puuttui

⁵ Esim. professori Jyrki Nummi (2016) kertoi, että kun opiskelija tavatessaan professoria käytävällä tervehtii ”Hei, Jyrki”, se tuntuu hänestä hyvin epäkohteliaalta.

(prosenttisuhde 60 % ja 40 %), yksi viesti ilman tervehdystä sisältää puhuttelun nimellä. Ilmeisesti tuttavuuden aste voi vaikuttaa nimen käyttöön.

Venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamissa viesteissä 62 % on tervehdyksiä nimellä ja 38 % ilman nimeä. Kun venäjänkielisessä aineistossa puhutellaan opettajaa nimellä käytetään etunimi ja isännimi-yhdistelmää. 37,7 % kaikista venäjänkielisistä viesteistä sisältää puhuttelun nimellä (joko tervehdyksellä tai ilman). Niistä viesteistä, jotka alkavat tervehdyksen, 56 % sisältää nimipuhuttelun ja 44 % ei. Kaikista venäjänkielisistä viesteistä 22,6 % sisältää tervehdyksen ilman nimeä ja 28,3 % sisältää sekä tervehdyksen että puhuteltavan nimen. Jatkan nimen käytön analyysiä luvussa 4.5. Ero eri kohderyhmien nimenkäytössä tervehdyksessä näkyy kuviosta 6.

Kuvio 6

Nimen käyttö tervehdysosan yhteydessä.

Kuviosta käy ilmi, että venäjänkieliset käyttävät nimeä tervehdyksessä useammin kuin suomenkieliset. Kuvion perustella voi myös ajatella, että venäjänkieliset käyttävät nimeä tervehdyksessä enemmän kirjoittaessaan suomeksi, mutta pitää huomioida, että

on merkittävä osuus venäjänkielisiä viestejä, joissa on puhuttelu nimellä ilman tervehdystä. 6 % ero voi myös selittyä aineiston epätasaisuudella.

4.5 Viittaus kolmanteen henkilöön

Aineistossani on vain yksittäisiä esimerkkejä viittauksesta kolmanteen henkilöön, mutta ne vahvistavat hypoteesin siitä, että on olemassa ero suomenkielisten ja venäjänkielisten viittausten välillä.

Suomenkieliset viittaavat kolmanteen henkilöön etunimi ja sukunimi -yhdistelmällä.

Yksi esimerki on viittauksesta yliopiston henkilökuntaan.

(66) *Oliko nyt niin, että minun kannattaa sopia Pekka Rantasen kanssa laitteen noudosta?* S-U-10-02

Myös opettajan nimi mainitaan etunimi ja sukunimi -yhdistelmällä.

(67) *Saga Lönnqvist viestitti, että sinä olet tätä nykyä aineopintojen vastuuopettaja.* S-TH-03-04

On mahdollista, että esimerkissä 68 kirjoittaja mainitsee opiskelijan nimen ja sukunimen välttääkseen väärinkäsitystä, koska ryhmässä voi olla useampi samanniminen, mutta myös seuraavassa viestissä (esimerkki 69) opiskelijaan viitataan etunimellä ja sukunimellä.

(68) *Ryhmän 4 tiivistelmästä puuttuu Jenna Niemen nimi. Hän on siis ollut mukana, mutta nimi vaan oli jäänyt pois tiivistelmästä!* S-H-05-01

(69) *Olisin tietenkin edelliseen viestiin voinut laittaa liitteenä korjatun version ryhmämme tiivistelmästä, jossa on myös Jenna Niemen nimi. Nyt se on siis tässä viestissä.* S-H-05-03

Esimerkissä 70 viittauksena useampiin henkilöihin ilmestyy puhuttelusana *kollega*, tämä viittaus suomenkielisen opiskelijan käyttämänä voi kuulostaa yllättävältä.

(70) *en ehdi käydä ollenkaan yliopistolla enkä näe **kollegoitani*** S-U-06-01

Venäjänkielisten kirjoittamista viesteistä suomeksi löytyy esimerkki viittauksesta professoriin pelkällä etunimellä.

(71) *Minä haluaisin lähettää minun pro-graduani seminaarin ohjaajan tarkasteluun ja haluaisin ennen sitä kysyä, pitäisikö minun laittaa sen Sinulle vai Jarille?* VS-13-03

Ensimmäisen viestin (72) viittaus amanuenssiin tittelillä ja koko nimellä lyhenee seuraavassa viestissä (73) etunimeksi.

(72) *Amanuenssi Mika Valden suositteli silti, että suorittaisin Kielitaito-jakson (6 op) uudestaan* VS-14-01

(73) *Pitääkö minun pyytää Mikalta erikseen, että hän täten merkitsee jo Kielitaito-kokonaisuuden suoritetuksi...* VS-14-05

Selitys viittaukselle etunimellä voi olla se, että suomen kielen puhuttelujärjestelmästä puuttuu isännimi, eikä venäjänkielisillä ole selvää käsitystä siitä, mitä nimen muotoa olisi kohtaliasta käyttää suomeksi. Monessa tapauksessa isännimeä vastaisi sukunimi.

Venäjäksi on mahdollista käyttää monenlaisia viittauksia nimellä, mutta aineistostani löytyi myös sellaisia, joita en osannut odottaa. Etunimen erilaisia variantteja ovat kutsumanimi eli ns. ensimmäisen asteen diminutiivi, joka on sävyltään neutraali ja jota käytetään puhutellessa perheenjäseniä, lapsia ja ystäviä (heitä myös sinutellaan) sekä etunimen virallinen muoto, jota yleensä käytetään isännimen yhteydessä teititeltäessä (Vehmas-Thesslund 2015: 149—150)⁶. Aineistossani miespuolisiin opiskelijoihin yleensä viitataan sukunimellä ja naispuolisiin kutsumanimellä, mikä on yllättävää, koska puheena olevassa opiskelijaryhmässä kahdella naispuolisella opiskelijalla on sama etunimi. On olemassa muutama viittaus opiskelijaan etunimellä ja sukunimellä. Koska naispuolisilla opiskelijoilla on sama etunimi, sukunimi mainitaan, kun pitää selittää kummasta heistä on kyse.

⁶ Ensimmäisen asteen diminutiivista käytän työssäni termiä *kutsumanimi* ja *etunimellä* tarkoitan etunimen virallista muotoa.

(74) *Шмидт* где-о неделю назад запросил у меня последние алгоритмы V-01-46

Shmidt noin viikko sitten pyysi minulta viimeiset algorytmit

(75) *попросил Катю* сфотографировать для меня краситель V-03-25

Pyysin Katjaa ottamaan minua varten valokuvan väriaineesta

(76) *я не могла зайти в интернет, поэтому просила Катю Белову* передать Николаю Федоровичу, чтобы он вас предупредил, я очень извиняюсь, что информация до вас так и не дошла. V-02-05

'minä en onnistunut pääsemään internettiin, sen takia pyysin **Katja Belovaa** sanomaan Nikolai Fjodorovitchille, että hän ilmoittaisi teille, olen todella pahoillani, ettei tieto tullutkaan teille.'

Viittauksessa käytetään myös sukunimeä kutsumanimen edessä. Tällainen sanajärjestys kuulostaa puhekieliseltä.

(77) *Если не срочно, Прудникова Катя* согласилась забрать их сама V-03-119

Jos ei ole kiirettä, Prudnikovan Katja suostui hakemaan ne itse.

Seuraavassa esimerkissä opiskelijaan etunimen virallisella muodolla eikä kutsumanimellä. Selitys voi olla se, että kyseinen opiskelija oli opettajan roolissa.

(78) *Екатерина* обучила меня работе в программе *fiji*. V-03-01

Jekaterina opetti minua käyttämään *fiji* -ohjelmaa.

Seuraavassa esimerkissä puhuttelusanaa *toveri* käytetään ironisessa merkityksessä: viestin kirjoittaja joutuu ratkaisemaan ongelman, joka syntyi *toveri Sigaevan* toiminnan ansiosta.

(79) *Товарищ Сигаева* умудрилась найти мне новую комбинацию входных данных, которая приводит к логическому противоречию в коде V-01-45

Toveri Sigaeva onnistui löytämään uuden syöttötietojen yhdistelmän, joka johtaa loogiseen konfliktiin koodissa.

Vehmas-Thesslund kertoo sanan *toveri* kommunistisesta taustasta (Vehmas-Thesslund 2015: 159), mutta esimerkissä 79 opiskelija ei edellytä Sigaevalta kommunistista maailmankatsomusta. Tässä todennäköisesti ironisesti tuodaan esille, että *toveri* tarkoittaa ihmistä, joka on aina valmis auttamaan. Voi myös olla, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntyneellä opiskelijalla sana herättää negatiivista reaktiota.

Venäjänkielisessä aineistossani opettajiin viitataan etunimi ja isännimi -yhdistelmällä.

(80) *Андрею Игоревичу огромное спасибо, он и Галина Михайловна очень много дельных советов дали и помогли все обустроить! V-03-40*
Andrei Igorevichille suuri kiitos, hän ja Galina Mihailovna antoivat paljon arvokkaita neuvoja ja auttoivat järjestämään kaikki!

Seuraavassa esimerkissä tuntemattomaan aikuiseen viitataan sukunimellä ja etunimellä, mutta se voi johtua siitä, että isännimeä ei tiedetä.

(81) *Андрей Игоревич написал Асламову Ибрагиму (заведующий лабораторией... V-03-88*
Andrei Igorevich kirjoitti Aslamov Ibragimille (laboratorion johtaja...

Minua yllätti, että opettajiin viitataan myös sukunimellä ja etunimen ja isännimen alkukirjaimista muodostetulla lyhenteellä – nämä viittaukset vaikuttavat epävirallisilta. Selityksenä näin epäviralliselle viittaukselle näkisin sen, että pieni ryhmä opiskelijoita on tehnyt työtä samassa projektissa pitkään aikaan, ja toistuvista viittauksista samoihin henkilöihin on syntynyt lyhenteitä. Muihin aikuisiin viitataan sanalla *kollegat*.

(82) *АИ сказал, что запрос слишком обширен, я ему объяснил V-03-41*
AI sanoi, että alue on liian laaja, minä selitin hänelle

(83) *Андрей Владимирович, здравствуйте. На счет этого спрошу у Патрикеева, может быть его коллеги, кто подсказал протокол, помогут найти источник для отсылки.*

Andrei Vladimirovitsch, hei. Siitä kysyn Patrikeevilta, voi olla, että hänen kollegansa jotka antoivat neuvoa protokolista, auttavat löytämään lähdeviitteen.

Antamani esimerkit antavat ymmärtää, että venäjän kielessä nimijärjestelmä antaa mahdollisuuden viitata kolmanteen henkilöön nimellä monella tavalla. Sen rinnalla nimen käyttö suomen kielessä voi näyttää yksinkertaiselta, mutta venäjänkieliset opiskelijat voivat olla pulassa juuri siksi, että suomen kielestä puuttuu laaja nimenkäyttörepertoaari.

4.6 Anteeksipyynnöt

Suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa viesteissä kaikki anteeksipyynnöt ovat konkreettisia. Esimerkiksi opiskelijat pyytävät anteeksi omia unohduksiaan:

(84) Olet oikeassa, reaktiopaperin palauttaminen oli päässyt osaltani unohtumaan. Laitan sen sinulle Moodlen kautta ensi tilassa! Pahoittelut viivästyksestä. S-U-09-01

(85) Anteeksi, se liitetiedosto unohtui ihan kokonaan! S-H-02-08

Kiinnostavaa näissä anteeksipyynnöissä on se, että syntaktisesti tekijä ei ole henkilö, kirjoittaja: palauttaminen, tiedosto unohtui. Brownin ja Levinsonin mukaan kyseessä on etäkohteliaisuuden strategia: piilota persoona (Brown & Levinson 1987: 190-206), mutta antamissani esimerkeissä persoonan piilottaminen muodostaa etäisyyttä tekijän ja teon välille eikä kirjoittajan ja vastaanottajan välille. *Unohdin liitetiedoston* -lauseen objektista on tehty subjekti: *liitetiedosto unohtui*, agenttiivinen toimija jää ilmaisematta ja siten hänen roolina jää näkemättömäksi.

Seuraava esimerkki on anteeksipyynnö myöhästyneestä esseen palautuksesta.

(86) olen sairastunut enkä ole siksi voinut palauttaa esseetä. Minulle nousi eilen illalla kuume, enkä halunnut lähettää viimeistelemätöntä versiota. Palautan esseen mahdollisimman pian ja yritän laskea kuumetta alas lääkkeillä,

etten tekisi tekstiin uusia virheitä. Olen hyvin pahoillani myöhästymisestä. S-02-02

Esimerkissä 87 pyydetään anteeksi *ylimääräisestä* vaivasta tarkoittaen myöhästynyttä ilmoittautumista kurssille.

(87) En päässyt ilmoittautumaan joulun alla, kun opinto-oikeuteni oli loppunut ja jatkoaika-anomukseni vasta tiedekunnassa. Nyt pystyn taas ilmoittautumaan, joten olisiko mitenkään mahdollista päästä vielä mukaan kurssille (kurssin koodi ja nimi)?

Pahoittelen ylimääräistä vaivaa! S-03-01

Anteeksipyyntöjä ei eksplisiittisesti ole viesteissä, joissa ilmoitetaan poissaolosta ja myöhästymisestä luennolta, mutta niissä opiskelija usein ilmaisee, ettei ole ainakaan iloinen asiasta eivätkä poissaolot ja myöhästymiset ole tahallisia. Viestit sisältävät myös selityksiä poissaolon syistä.

Poissaoloista kerrottaessa käytetään verbiä *joutua*, verbin *päästä* kielteistä muotoa sekä ilmauksia *valitettavasti*, *ikävä kyllä*.

(88) Olen sairaana, enkä valitettavasti pääse tänään tunnille. S-U-02-02

(89) Olen valitettavasti kuumeessa, enkä pääse osallistumaan tunnille tänään.. S-U-11-01

(90) Jouduin lähtemään hakemaan kuumeista lasta päiväkodista kesken päivän, joten en pääse iltapäivän fonologia/morfologia-luennolle. Valitettavasti minulta jää huominkin luento väliin samasta syystä. Yritän opiskella asiat moodlesta. S-U-10-01

(91) Olin tänään kyllä tulossa tunnille, mutta migreeni iski. Joudun siis ikävä kyllä jäämään kotiin lepäämään. S-T-02-01

Ilmoitus tulevista myöhästymisistä sisältää myös selityksen niiden tahattomuudesta.

(92) Harmikseni minun on täytynyt muuttaa alakoulussa työvuorojani siten, että tulen luultavasti myöhästymään luentokerroilta aina noin 15

minuuttia. Toivottavasti myöhästymisen ei aiheuta sinulle harmaita hiuksia ja voin vielä osallistua loppukurssille. S-U-05-01

Esimerkistä näkyy *ole optimistinen* -strategia (Brown ja Levinson 1987: 126), joka kuuluu lähikohteliaisuuden keinoihin. Mielestäni viestissä on myös humoristinen sävy, mikä Brownin ja Levinsonin mukaan kuuluu lähikohteliaisuuskeinoihin.

Sama strategia näkyy muistakin viesteissä. Seuraavat esimerkit ovat tuttujen opiskelijoiden lähettämiä.

(93)...*en pääse huomenna Kielenhuolto ja tekstitaidot -kurssin luennolle (klo 12-14) päällekkäin sattuvan lääkäriajan vuoksi. Luennon diat ja ensi viikon kotitehtävät löytyvät varmaan tavalliseen tapaan Moodlesta? S-T-01-01*

(94) *Kuten eilisestä luennolla niiskuttamisestani saattoi päätellä, olen flunssan kourissa. Tänään en uskalla lähteä lihassäryn takia liikkeelle, joten joudun olemaan pois luennolta. Eihän poissaoloni vielä lähentele hälyttävää määrää? S-T-04-01*

(95) *Huomasin tänään aamulla, että en ollut vielä palauttanutkaan ensimmäistä fon.& morf. itsenäistä tehtävää vaikka omasta mielestäni sunnuntaina niin tein. En huomannut, että piti klikata monta kertaa "palauta" ja "jatka". Nyt sen pitäisi olla palautettuna! Onnistuohan vielä vaikka palautusaika on mennyt jo umpeen? En siis unohtanut palauttaa sitä! Moodlen käyttö on hieman kankeaa näin alkuvaiheessa. S-H-02-01*

Myös uusilta opiskelijoilta löytyy esimerkkejä samantyyppisestä optimismista.

(96) *Hienoa jos onnistuisi! S-U-02-01*

(97) *En ehtinyt ilmoittautua ajoissa torstaina klo 12-14 järjestettävälle (kurssin nimi)-kurssille. Vieläkö mahtuisin kurssille mukaan? S-U-07-01*

Seuraavasta esimerkistä näkyy Brownin ja Levinsonin mukainen lähikohteliaisuusstrategia *anna lupauksia* (Brown ja Levinson 1987: 125)

(98) *en pääse kahdelle ensimmäiselle luennolle. Yritän toki sitten ottaa kiinni opiskelemalla itsenäisesti.* S-U-01-01

Venäjänkielisten suomeksi kirjoittamista viesteistä löytyy myös anteeksipyyntö viivästyksestä, viestissä tekijänä on opiskelija. Esimerkissä 99 virke on muotoiltu yksikön 1. persoonaan eli opiskelija on itse subjektina.

(99) *Olen pahoillani, että lähetän kotitehtäväni myöhään.* VS-01-02

On myös eksplisiittisiä anteeksipyyntöjä poissaoloista ja myöhästymisistä luennoilta. Anteeksipyyntöä poissaolosta sairastumisen takia esimerkiksi 101 pidän rituaalisena.

(100) *pyydän anteeksi, mutta torstaina 2.10. tulen luennolle vähän myöhemmin, noin klo 10:30.* VS-09-03

(101) *Jos minulla on huono olo tänään illalla taas en voi mennä kurssilla. Anteeksi!* VS-12-01

Venäjänkielisiltä suomeksi löytyy esimerkki *ole pessimistinen* -strategiasta. Samassa viestissä on myös rituaalinen anteeksipyyntö, jonka käyttöä voi myös pitää etäkohteliaisuusstrategiana *pyydä anteeksi* (Brown & Levinson 1987: 187—190). Toisaalta tätä anteeksipyyntöä voi pitää anteeksipyyntönä myöhästyneestä ilmoittautumisesta, samoin kuin esim. 87.

(102) *Anteeksi, häiritsemisestä, mutta minulla on seuraava juttu: minä myöhästyin "Näkökulmia s2-opetukseen" kurssin ilmoittamiseen, koska en huomannut WebOodissa määräpäivää. Siksi en täyttänyt lomaketta. Olen todella tyhmä ilmoittautumisen systeemissä - se on aika uusi asia minulle. Kuitenkin olen todella kiinnostunut Sinun kurssiin. Jos löytyisi paikka minulle, se olisi todella ihana. Vaikka tiedän, että varmasti kirjoitan turhaan ja tämä on täysin minun syy, että en hakenut ajoissa, saattaa olla onnistun.* VS-13-01

Pyydä anteeksi -etäkohteliaisuusstrategia sisältää myös sellaisen keinon kuin *esitä ylivoimaisia syitä* (Brown&Levinson 1987: 187—190). Tällainen keino näkyy seuraavista esimerkeistä

(103) *Anteeksi häiritsemisestä, mutta minulla on kysymys. Se on ehkä tyhmä, mutta en tiedä keneltä vielä voisin saada informaatiota.* VS-13-02

(104) *muttei ole ketään, jolta voisin kysyä* VS-18-02

Samalla informantilla toistuva ilmaisu *anteeksi häiritsemisestä* näyttää olevan kohteliaisuuskeino, joka tässä kontekstissa voi tuntua ylikohteliaalta ja oudolta.

Myös venäjänkielisessä aineistossa on konkreettisia anteeksipyyntöjä viivästyksestä.

(105) *Извините, что так поздно отвечаю, забегалась на этой неделе.* V-02-08

'**Anteeksi, että vastaan niin myöhään**, on ollut tosi kiireinen viikko.'

Venäjänkieliset opiskelijat venäjäksi käyttävät myös rituaalisia anteeksipyyntöjä. Aineistosta löytyy useampi esimerkki anteeksipyynnöstä viestin alussa, joka ei ole konkreettinen anteeksipyyntö jostakin teosta, myöhästymisestä tms.

(106) *Еще раз извиняюсь, Андрей Владимирович, когда я могу позвонить?* V-02-18

'**Anteeksi vielä kerran**, Andrei Vladimirovitsch, milloin minä voin soittaa?'

Esimerkissä 107 näyttää siltä, että opiskelija pyytää anteeksi opettajalta siitä, että huomauttaa unohtuneesta liitetiedostosta.

(107) *Извиняюсь, но я не вижу никакого приложения.* V-01-53

'**Anteeksi**, mutta en näe mitään liitettä.'

Kaikissa kolmessa ryhmässä on anteeksipyyntöjä viivästyksestä. Suomenkielisten ja venäjänkielisten käyttämät anteeksipyyntöstrategiat eroavat kuitenkin huomattavasti toisistaan. Venäjänkielisten kirjoittamissa viesteissä esiintyy myös rituaalisia anteeksipyyntöjä.

4.7 Pyynnöt

Rutiininomaisissa vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi kioskiasioinnilla, etenkin ruuhkatilanteessa, voi pärjätä niukoin kohteliaisuuskeinoin, eikä siitä synny epäkohteliasta vaikutelmaa. Pyynnön voi ilmaista esimerkiksi tervehtimällä ja ojentamalla lehteä tiskille. (Lappalainen 2009b: 45—46). Asiointitilanteissa käytetään myös nominilausekepyyntöjä (Tanner 2012: 168). Sähköpostiviestissä pyyntö ei ole samalla tavalla tilaneista eikä se edellytä vastaanottajalta toimintaa välittömästi. Pyynnön ilmaisu rajoittuu verbaalisiin keinoihin, ja kielillisten kohteliaisuuskeinojen käyttö nousee tärkeäksi. Pyyntöjen ja kysymysten välillä rajanveto sähköpostiviesteissä ei ole yksiselitteinen, mutta olen laskenut pyynnöiksi kysymykset, jotka edellyttävät enemmän toimintaa kuin yksinkertaista tiedon antoa ja sähköpostiin vastaamista.

Kaikissa suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamissa pyynnöissä direktiivisyys on pehmenetty konditionaalilla. Konditionaalimuotoinen interrogatiivilause on hyvin yleinen pyynnön ilmaisutapa suomenkielisten opiskelijoiden sähköpostiviesteissä. Heidän kirjoittamat pyynnöt paitsi esim. 110 ja 114 sisältävät kysymysmuodon tavalla tai toisella. Kysymyksiä on sekä puhuja- että kuulijakeskeisiä, mutta myös nollapersoonalla. Suomalaisten aineistossa pyyntöjä esitetään myös konditionaalimuotoisilla väitelauseilla, jolloin pyyntö on implisiittinen: *kaipasin tarkennusta, vaihtaisin torstain ryhmääsi, kuulisin mielelläni.*

Aineistossani on pyyntöjä, jotka koskevat esimerkiksi ilmoittautumista kurssille ja ryhmän vaihtamista. Seuraavat esimerkit ovat konditionaalissa. Esimerkissä 108 pyyntö on esitetty nollapersoonaisella rakenteella, esimerkeissä 109 ja 110 yksikön 1. persoonassa.

(108) *Olisiko vielä mahdollista päästä sinun (kurssin nimi) ryhmääsi tämän viikon torstaista alkaen?* S-U-02-01

(109) *Vieläkö mahtuisin kurssille mukaan?* S-U-07-01

(110) *Olen itse kyseisessä ryhmässä, mutta mielellään vaihtaisin torstain ryhmääsi, jos tämä edelleen on mahdollista.* S-TH-03-01

Seuraavissa esimerkeissä opettajalta pyydetään tehtävää tai ohjausta sen tekemiseen. Molemmissa tapauksissa pyyntö on ilmaistu konditionaalimuotoisella modaaliverbillä, joka on esimerkissä 111 yksikön 1. persoonassa ja esimerkissä 112 yksikön 2. persoonassa.

(111) *Voisinko saada tuon kotitehtävän tekstin, joka piti korjata?* S-U-06-01

(112) *Voisitko sanoa, lähdenkö liikkeelle oikein, jos teen tehtävän tällä periaatteella:...* S-H-02-02

Esimerkissä 113 kirjoittaja pyytää tehtävää nollapersonaisella konditionaalimuotoisella lauseella.

(113) *olisiko mahdollista saada (kurssin nimi) -kurssin Moodle-alueelle myös eiliset PP-diat?* S-08-01

Seuraavassa viestissä konditionaalimuotoisella yksikön 1. persoonan kysymyksellä pyydetään ohjausta, mitä pitää huomioida, jos seuraa kurssin etenemistä Moodlesta poissaolon aikana. Lisäksi kirjoittaa pyytää tietoa mahdollisista muista tehtävistä, joita ei ole Moodlessa.

(114) *Olen seurannut moodlesta kurssiohjelmaa, joten minun pitäisi kyllä olla ajan tasalla, mutta kuulisin mielelläni, jos tulisi tehdä tai huomioida jotain moodlen ulkopuolelta.* S-MT-01-01

Seuraavassa esimerkissä opettajalta odotetaan ohjausta opintojen suunnitteluun. Käsittelen tätä kysymystä pyyntönä, koska kysymystä seuraa lista erilaisia selityksiä ja täsmennyksiä, joten opettajalta odotetaan ohjausta ja neuvoa eikä yksinkertaista vastausta. Pyyntö on ilmaistu yksikön 2. persoonan konditionaalimuotoisella kysymyksellä.

(115) *Osaisitko kertoa, pitääkö S2-opettajaksi haluavan mennä äidinkielen opettajan ”polkua” HuKiin asti?* S-H-02-07

Seuraavaa esimerkkiä pidän kysymyksenä enkä pyyntönä, sillä viestissä kysytään, milloin tehtävä pitää palauttaa. Kysymys alkaa deklaraatiivimuotoisella lauseella.

(116) *Kaipaisin vielä tarkennusta tehtävän palautukseen eli palautanko sen sinulle kirjallisena koska nyt to 25.9. en pääse tulemaan vai oliko tehtävä vasta ensi viikon tunnille?* S-U-06-02

Pyynnöt tapaamisesta ilmaistaan konditionaalimuotoisilla kysymyksillä. Esimerkki 117 on yksikön 1. persoonassa ja esimerkkiä 118 voi pitää yksikön 1. persoonaan viittavana nollapersoonaisena omistusrakenteena (*olisiko 0:lla huomenna mahdollisuus...*), direktiivisyyttä pehmentää ilmaus *vaihtaa muutama sana*.

(117) *Voisinko samalla tässä varata ajan sinulle palautekeskusteluun?* S-H-02-06

(118) *Olisiko huomenna mahdollisuus vaihtaa muutama sana kurssin kirjallisista tehtävistä?* S-TH-03-02

Esimerkissä 119 pyyntö tapaamisesta tule ilmi konditionaalimuotoisesta deklaraatiivilauseesta. Siinä eikä myöskään sitä seuraavassa kysymyksessä ei ole viittausta kuulijaan eikä puhujaan.

(119) *Näistä olisi hyvä jutella sitten tapaamisessa!*

...

Olisiko hops-tapaaminen siis ensi viikolle hyvä? Tässä minulle sopivia päiviä...
S-H-02-07

Esimerkissä 120 pyyntö tapaamisesta on ilmaistu nollapersoonaisella konditionaalimuotoisella kysymyksellä. Viestin lopusta löytyy myös konditionaalimuotoinen nesessiivirakenteinen deklaraatiivilause, jonka lopussa on kuitenkin kysymysmerkki. Tämän voi tulkita niin, että direktiivisyyttä on yritetty pehmentää.

(120) *Olisiko mahdollista (vaikka jo torstaina, ennen tai jälkeen luennon) lyhyesti käydä läpi aineopintojen pakollisia kursseja, sivuainevalintoja ja sen semmoista...*

...

HOPS pitäisi ainakin katsoa kai yhdessä läpi? S-TH-03-04

Samalla tavalla kuin edellisessä esimerkissä, kysymysmerkkiä on käytetty esimerkissä 121, jossa se on lisätty monikon 1. persoonan imperatiivin funktiossa käytetyn passiivimuotoisen lausuman loppuun.

(121) *Katsotaan sitä sitten sinun luonasi?* S-H-02-08

Venäjänkielisten informanttien suomeksi kirjoittamista viesteistä löytyy sisällöltään samantapaisia pyyntöjä kuin edellä, eli opiskelijat pyytävät päästä kurssille tai vaihtamaan ryhmää. Esimerkeissä 122 ja 123 pyynnöt on esitetty deklaraatiiviluauseella, jonka jälkeen seuraa kysymys siitä, mitä pitää tehdä. Molemmat esimerkit ovat yksikön 1. persoonassa. Niistä kuitenkin puuttuu konditionaali, minkä takia ne, etenkin esim. 122, tuntuvat liian suorilta. Ei tämäntyyppisiä pyyntöä esiinny suomenkielisten opiskelijoiden viesteissä.

(122) *Haluan muuttaa ryhmäni. Mitä minun täytyy tekee?* VS-12-02

(123) *Jos haluan rekisteröidä (kurssin nimi) kursille, mitä tarvitsen tehdä?*
VS-12-09

Esimerkissä 124 tehtävää pyydetään 2. persoonan konditionaalimuotoisella kysymyslauseella.

(124) *Voisitko sanoa mitä harjoitukset kirjasta ovat tehneet tänään kursilla?*
VS-12-11

Esimerkissä 125 opiskelija pyytää arvioida kielitaitoaan. Pyyntö on konditionaalimuotoinen kysymys, jossa yhdistyvät yksikön 1. persoona, nollapersoona ja yksikön 2. persoona.

(125) *Haluaisin kysyä, olisiko mitenkään mahdollista, että arvioisit, minkä kielen taitotason tuo minun tekstini oli?* VS-02-03

Ajanki esittää artikkelissaan, että esimerkiksi *haluaisin kysyä* lauseen alussa *haluaisin kysyä saanko vielä suorittaa kurssin* on hänen mielestään epävirallisessa keskustelussa tarpeeton (Ajanki 2014: 120). Tässä valossa myös aineistostani löytyvät ”*minulla on kysymys*” ja ”*minulla on seuraava juttu*”-tyyppiset konstruktiot näyttävät

tarpeettomilta. Ilmiö on kuitenkin tunnettu valmisteluna, ja sitä käytetään eri kielissä: ennen varsinaista pyyntöä ilmoitetaan tulevasta pyynnöstä tai pyydetään lupaa ilmaista se (Ogiermann 2009b: 206-207). On huomionarvoista, että myös yksi suomenkielinen opiskelija (uusi opiskelija) käyttää ilmausta, jota voi pitää valmisteluna. Toisin kuin *haluaisin kysyä*-tyyppinen konstruktio se spesifioi kysymystä, mutta sekin on ilmoitus tulevasta kysymyksestä, joka kysymyksen merkityksen kannalta ei näytä olevan välttämätön.

(126) ***Kaipaisin vielä tarkennusta** tehtävän palautukseen eli palautanko sen sinulle kirjallisena koska nyt to 25.9. en pääse tulemaan vai oliko tehtävä vasta ensi viikon tunnille?* S-U-06-02

Venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamissa viesteissä noin kolmasosa pyyntöjä on ilmaistu imperatiivillä, mikä on lähellä Ogiermanin (2009b) tuloksia. Imperatiiviä aina pehmennetään sanalla *požaluista*⁷. *Požaluista*-sanana lisäksi käytetään muita pehmentimiä. Seuraavassa esimerkissä käytetään sanaa *vähän*.

(127) *Если у вас будет **немного** свободного времени, **поглядите пожалуйста*** V-03-57

'Jos teillä tulee olemaan **vähän** (vapaa) aikaa, **katselkaa požaluista**'

Joissakin tapauksissa imperatiivin yhteydessä esiintyy puhekielisiä sanoja, esim. sana *скиньте* 'heittäkää'. Sanan merkitys on 'lähettäkää', mutta mielestäni puhekielinen sana on tässä minimisaattorin funktiossa, eli kirjoittajan tavoitteena on pienentää pyyntöä. Seuraavassa esimerkissä direktiiviä pehmennetään myös ilmauksella *если возможно* (jos on mahdollista).

(128) *Если **возможно**, скиньте пожалуйста статью "Freeing the Brain..."* V-03-19

'Jos on mahdollista, **heittäkää požaluista** artikkeli "Freeing the Brain...'

⁷ Sanalle *požaluista* ei löydy vastinetta suomen kielestä, sen takia se on käännöksissä transliteroituna eikä käännettynä.

Aineistosta löytyy myös yksikön 3. persoonassa olevan modaaliverbin sisältävällä interrogatiivilauseella ilmaistuja pyyntöjä, niitä on yhtä paljon, kuin imperatiivillä ilmaistuja pyyntöjä. Esimerkkiä 130 voisi suomentaa nollapersoonaksi, mutta pyynnössä on myös yksikön 1. persoonan pronomini. Opiskelija pyytää lähettämään tehtävän.

(129) **Можно** ли мне взять у вас какое-нибудь задание? V-02-06

'**Voiko** (*minulle⁸) saada teiltä jonkun tehtävän?'

Venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamista viesteistä löytyy myös pyyntöjä, joissa käytetään verbi *pyytää* yks. 1. persoonassa, sellaisia pyyntöjä on noin neljäsosa kaikista pyynnöistä.

(130) *Из-за сбой в работе почты, **прошу** Вас написать хотя бы пару слов в ответ, как подтверждение получения архивов.* V-03-03

'Johtuen (sähkö)postitoiminnan häirinnästä **pyydän** Teitä kirjoittamaan edes pari sanaa vastauksessa vahvistuksena pakattujen tiedostojen vastaanotosta.'

Esimerkissä 131 *pyydän*-verbilla ilmaistuu pyyntö on täydennetty konditionaalimuotoisella nollapersoonalla *haluta*-verbistä. Virkettä on mahdotonta suomentaa sanatarkasti.

(131) **Прошу** Вас помочь в решении, потому как пока есть время хотелось бы успеть поработать. V-03-09

'**Пырдän** Teitä auttamaan ratkaisun löytämisessä, sillä kunhan on aikaa tekisi mieli (*haluaisi) ehtiä tekemään töitä.'

Esimerkissä 132 neuvoa koskeva pyyntö on ilmaistu nesessivirakenteella.

(132) *Мне нужно с вами посоветоваться по поводу предметов по выбору. нам дали список на следующий семестр, и я хотела с вами посоветоваться какой курс будет мне полезен в дальнейшем.* V-04-16

⁸ Jos venäjänkielistä rakennetta ei ole mahdollista suomentaa sanatarkasti, annan suluissa tähdellä merkittyinä suomennoksen kyseessä olevalle rakenteelle.

'**Minun pitää neuvotella teidän kanssanne** aineiden valinnasta. Meille annettiin lista seuraavalle lukukaudelle, ja minä haluaisin saada neuvoanne mistä kurssista on hyötyä tulevaisuudessa.'

Esimerkissä 133 pyyntö keskustelusta on ilmaistu deklaraatiivilauseella, joka ei mielestäni ole kovin kohtelias ilmaisutapa opettajalle osoitetussa viestissä, ellei sitten tapaamisesta ole sovittu jo ennen tämän viestin kirjoittamista.

(133) *У меня есть вопрос по поводу результатов работы макроса Данила, думаю обсудить его с Вами в четверг. V-03-03*

'Minulla on kysymys Danilin evästeen toiminnan tuloksista, **ajattelen** keskustella siitä Teidän kanssa torstaina'

Venäjänkielisestä aineistosta löytyy esimerkkejä myös deklaraatiivimuotoisista pyynnöistä. Esimerkissä 134 pyyntö on ilmaistu *pyyntö*-nominilla. Venäjäksi pyynnössä ei ole käytetty konditionaalia.

(134) *У меня большая **просьба** перенести звонок на другой день V-04-44*

'Minulla on harras **pyyntö**, että voisimme siirtä soitto toiselle päivälle'

Esimerkissä 135 on deklaraatiivimuotoinen pyyntö, joka viittaa opettajan lupaukseen. Sellainen konstruktio voi kuulostaa enemmän syytökseltä kuin varsinaiselta pyynnöltä, mutta kontekstina on se, että opettaja todellakin lupasi tarkastaa tekstin ja myös pyysi muistuttamaan siitä.

(135) *Вы обещали проверить текст презентации. V-04-79*

'Te lupasitte tarkastaa esitelmän tekstin.'

Imperatiivi ei aina ilmaise pyyntöä tai käskyä. Seuraavassa esimerkissä imperatiivi ei kehota toimintaan. Miespuolinen opiskelija on lähettänyt opettajalle tutkittavaan aineistoon liittyvän kuvan, josta vahingossa on näkynyt käsi punaisiksi lakatuilla kynsillä. Opettaja on kysynyt jollakin tavalla kenen käsi kuvassa on, ja opiskelija vastasi vakuuttavasti, ettei se ole hänen. Viesti on siis venäjäksi imperatiivimuotoinen, jossa imperatiivi on pehmennetty sanalla *požaluista*.

(136) *Андрей Владимирович, пожалуйста будьте уверены, что я ортодоксальных воззрений и маникюром не увлекаюсь!* V-03-25

'Andrei Vladimirovich, voitte olla varma (*požaluista **olkaa varma**), että olen ortodoksisen uskon kannalla enkä harrasta manikyyrin tekoa.'

Venäjänkieliset käyttävät myös *halusin kysyä*-tyyppisiä rakenteita, joita voi pitää aikaisemmin mainitsemani valmisteluna. Esimerkissä 137 on kysymysmuotoinen pyyntö, jossa opiskelija pyytää, että jonkin keskustelun ajankohtaa voitaisiin siirtää.

(137) *Хотела спросить, нельзя ли перенести его на чуть позже?*

'**Halusin kysyä**, eikö sitä voi siirtää vähän myöhemmäksi?'

Analyysistäni käy ilmi, että pyynnön ilmaisutavat suomen ja venäjän kielessä eroavat toisistaan. Suomenkieliset käyttävät konditionaalimuotoisia pyyntöjä, usein myös kysymysmuodossa. Venäjäksi dominoivat deklarativimuotoiset pyynnöt, niissä käytetään imperatiivia, modaaliverbiä sekä *pyydä*-verbiä ja *pyyntö*-nomina. Venäjänkielisissä aineistoni pyynnöissä pääsääntöisesti ei käytetä konditionaalia, se on esillä vain yhdessä pyyntöä täydentävässä lauseessa. Venäjänkieliset opiskelijat suomeksi käyttävät konditionaalimuotoisia pyyntöjä, mutta on myös esimerkkejä pyynnöistä, joista konditionaali puuttuu, minkä ansiota ne voivat tuntua liian suorilta ja siten epäkohteliailta.

5 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Olen selvittänyt tässä tutkielmassa, mitä kohteliaisuuskeinoja kolme erilaista yliopisto-opiskelijaryhmää käyttää, kun he kirjoittavat opettajalle sähköpostia.. Analysoin alku- ja lopputervehdyksiä, puhuttelua, nimen käyttöä puhuttelussa, viittausta kolmanteen henkilöön, anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä.

Analyysini osoittaa, että venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoittamat sähköpostiviestit eroavat suomenkielisten kirjoittamista viesteistä ja sisältävät venäjän kielelle tyypillisiä kohteliaisuuskeinoja. Venäjänkieliset opiskelijat osaavat käyttää suomeksi erilaisia kohteliaisuuskeinoja, mutta ne eivät aina täsmää suomenkielisten opiskelijoiden käyttämien keinojen kanssa.

Suomenkieliset opiskelijat eivät teittele opettajaa, puhuttelumuotoa ei käy ilmi kaikista viesteistä, ja jos yksikön 2. persoonana on ilmipantuna, se on yleiskielisessä muodossa. Odotukseni mukaisesti osa venäjänkielisistä opiskelijoista käyttää teitittelyä suomeksi, mutta joskus opiskelijat yhdistävät teitittelyä epäviralliseen tervehdykseen tai muihin puhekielisiin muotoihin. Pronominillisessa sinuttelussa venäjänkieliset opiskelijat käyttävät joskus puhekielistä pronominia *sä*. Venäjänkieliset käyttävät suomeksi kirjoittaessaan enemmän puhuteltavan nimeä ja tuovat puhuttelun esiin näkyvämmiin käyttämällä pronominia kuin suomenkieliset. Useammassa viestissä puhuttelupronominin käyttö voi kuitenkin näyttää turhalta. Tutkimukseni osoittaa, että pronominin valinta ja sen käyttö voivat aiheuttaa vaikeuksia, kun venäjänkieliset opiskelijat kirjoittavat viestejä suomeksi. Nimen käyttö tervehdyksessä näyttää olevan venäjänkielisissä viesteissä vähäisempää kuin venäjänkielisten suomeksi kirjoittamissa viesteissä, mutta tämä pieni ero voi selittyä aineiston epätasaisuudella.

Aineistostani käy ilmi, että suomenkieliset viittaavat kolmanteen henkilöön nimi+sukunimi –yhdistelmällä, kun taas venäjänkieliset suomeksi joskus viittaavat kirjoittaessaan kolmanteen henkilöön etunimellä. Venäjäksi opettajaan joskus viitataan

sukunimellä tai jopa lyhenteellä, mutta tyypillinen viittaustapa opettajaan on etunimi ja isännimi. Opiskelijoihin venäjäksi viitataan kutsumanimellä tai sukunimellä, joskus myös kutsumanimen ja sukunimen yhdistelmällä tai etunimen virallisella muodolla. Vaikka nimijärjestelmä näyttää olevan venäjän kielessä monimutkaisempi kuin sellainen suomessa, silti tutkimukseni valossa voi todeta, että suomalaisen nimijärjestelmän omaksuminen voi olla venäjänkielisille haastavaa.

Tarkastelin tutkimuksessani myös tervehdyksiä ja lopputervehdyksiä. Yleisin tervehdyssana suomeksi sekä suomenkielisillä että venäjänkielisillä on *hei*. Näyttää siltä, että venäjäksi pelkällä nimellä puhuttelu voi toimia kohteliaana viestin aloituksena ilman tervehdystäkin. Venäjänkieliset käyttävät suomenkielisissä viesteissään nimeä tervehdyksessä useammin kuin suomenkieliset, mutta he käyttävät joskus epävirallisempia tervehdysmuotoja *moi* ja *terve* ilman nimeä, kun taas suomenkielisillä *moi* ja *moikka* esiintyvät vain nimipuhuttelun yhteydessä. Venäjänkieliset käyttävät nimeä ennen tervehdyssanaa sekä suomeksi että venäjäksi, suomenkielisille se ei näytä olevan tyypillistä.

Venäjäksi kirjoitetuista sähköpostiviesteistä lopputervehdys usein puuttuu, mutta suomeksi venäjänkieliset opiskelijat käyttävät lopputervehdyksiä hyvin osuvasti. Toisaalta lopputervehdyksistäkin näkyy venäläisen tradition vaikutus, esimerkkinä *kunnioittaen*-lopputervehdyksen käyttö. Venäjänkielisistä viesteistä tervehdys puuttuu harvemmin kuin hyvästely ja allekirjoitus ja siten näyttää olevan viestissä lopputervehdystä tärkeämmässä roolissa.

Vaikka suomen kielioppi on omaksuttu melko hyvin, näyttää siltä, että venäjänkielisten opiskelijoiden kohteliaisuuskeinot siirtyvät äidinkielestä, ja kohdekielessä ne ovat toisinaan ylikohteliaita. Voi näyttää siltä, että ylikohteliaisuus, epäluonnollinen kielenkäyttö ei ole niin vaarallinen ilmiö kuin epäkohteliaisuus, tönkyä käyttäytyminen. Voi esimerkiksi kuvitella, että anteeksipyyntö, joka Brownin ja Levinsonin teorian mukaan uhkaa puhujan eikä kuulijan kasvoja, väärässä kontekstissa

käytettynä ei vaikuta vuorovaikutukseen dramaattisesti. Se ei jää kuitenkaan äidinkielisiltä huomaamatta ja herättää emotionaalista reaktiota. Tämän sain itse havaita, kun esittelin suullisesti tutkimukseni tuloksia suomalaiselle yleisölle ja yleisö nauroi esimerkeille.

Kohteliaisuuskeinot eivät kuitenkaan siirry automaattisesti kielestä toiseen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että venäjänkieliset eivät käytä suomenkielisissä pyynnöissään imperatiivia, vaikka se on tyypillinen pyyntömuoto venäjäksi yhdistettynä sanaan *požaluista* (vrt. eng. please). Ehkä juuri sen takia, että suomen kielessä ei ole sanalle *požaluista* vastinetta eikä imperatiivia ilman sitä ole venäjäksiäkään tapana käyttää pyyntönä, rakenne ei siirrykään suomeen kieleen. Keskeisenä erona suomenkielisten ja venäjänkielisten pyyntöjen välillä osoittautuikin konditionaali eikä imperatiivi. Aineistossani suomenkieliset opiskelijat käyttävät aina konditionaalimuotoisia pyyntöjä. Niitä usein pehmennetään kysymysmuodolla ja nollapersoonalla. Suomenkieliset käyttävät pyyntöinä myös eri tavalla pehmennettyjä deklaratiivisia rakenteita. Esimerkkejä venäjänkielisten opiskelijoiden suomeksi kirjoitetuista pyynnöistä on todella vähän, niistäkin löytyy esimerkki konditionaalimuotoisesta kysymyslauseella ilmaistusta pyynnöstä, mutta myös deklaratiivimuotoisista pyynnöistä, joita ei ole mitenkään pehmennetty. Venäjäksi pyyntömuotona käytetään imperatiivia, jota kuitenkin pehmennetään sanalla *požhaluista* ja käyttäen muita keinoja. Yhtä paljon käytetään interrogatiivimuotoisia pyyntöjä modaaliverbillä. Venäjäksi käytetään myös erilaisia deklaratiivimuotoisia pyyntöjä. Venäjänkielisissä sähköpostiviesteissä konditionaali ei näytä olevan tyypillinen pyyntömuoto.

Suomenkieliset opiskelijat käyttävät konkreettisia anteeksipyyntöjä, venäjänkieliset käyttävät niiden rinnalla myös rituaalisia anteeksipyyntöjä sekä suomeksi että venäjäksi. Tilanne ei välttämättä ole niin mustavalkoinen kuin aineistoni antoi ymmärtää, mutta selvästi näyttää siltä, että anteeksipyytämiseen liittyy näiden kielten ja kulttuurien välisiä eroja. Rituaalisten anteeksipyyntöjen käyttö näyttää olevan

luonteva venäjän kielessä, mutta tuntuu ylikohteliaalta suomessa, etenkin muihin etäkohteliaisuusstrategioihin liitettynä.

Tutkimukseni valossa ei voi yksiselitteisesti sanoa, että suomeksi kannattaa hyödyntää lähikohteliaisuuskeinoja ja venäjäksi pitää käyttää etäkohteliaisuusstrategioita (ks. esim. Vehmas-Thesslund 2015), koska esimerkiksi pronomiinillinen puhuttelu ja suora pyynnön ilmaisutapa venäjänkielisillä ovat lähikohteliaisuuden merkkejä, ja persoonan ilmaiseematta jättäminen sekä konditionaalin käyttö suomeksi ovat merkkejä etäkohteliaisuudesta.

Yritin tutkimuksessani kuvata monipuolisesti erilaisia ilmiöitä sähköpostiviestinnässä. Tutkimusalue osoittautui kuitenkin laajaksi ja aineisto varsinkin joidenkin ilmiöiden osalta niukaksi. Se on myös epätasainen, minkä vuoksi päätelmiä on tehtävä varovaisesti. Tätä kriittisyyttä olen pyrkinyt tuomaan esiin myös analyysin yhteydessä.

Monia tutkimukseni havaintoja voi hyödyntää suomen kielen opetuksessa. Autenttisen litteroidun keskustelun hyödyntäminen oppimateriaalien luomisessa näyttää olevan haastava (Tanner 2012: 182), toisin sähköpostiviesteissä esiintyvät esimerkit ovat jo valmiiksi kirjoitettua kieltä, joka on muokattavissa oppimateriaaliksi varsin vaivattomasti. Sen lisäksi sähköpostiviestinnässä käytetään myös puhutulle kielelle tyypillisiä konstruktioita, esimerkiksi sovitteluviesestit ovat muodoltaan lähellä puhelinkeskustelua. Tutkimuksestani voi olla hyötyä myös venäjää opiskeleville suomalaisille. Venäjän ja suomen kohteliaisuusnormit eroavat toisistaan, esimerkiksi venäjän puhuttelujärjestelmä todetaan omanlaatuiseksi verrattuna suomalaiseen (Vehmas-Thesslund 2015: 135). Yksinkertaiset vinkit esimerkiksi pronominin käytöstä venäjän kielessä voivat olla todella hyödyllisiä, eikä aiheeseen liittyviä suomenkielisiä materiaaleja näytä olevan kovin paljon. Toisaalta pitää huomioida, että aineistoni on pieni ja tutkimuksessani on esillä vain opiskelijoiden kirjoittamia viestejä eikä dialogeja opettajan kanssa. Opiskelijat sosiaaliryhmänä eivät myöskään edusta koko

maan kielenkäyttötapoja, mutta yliopisto näyttää olevan sellainen paikka, joka edustaa pyrkimystä sivistykseen ja kohteliaan kielenkäyttöön.

Tutkimukseni valossa voi miettiä ratkaisua ongelmiin, jotka syntyvät, kun kahden kielen kohteliaisuusnormit eivät täsmä. Esimerkiksi venäjänkielisille ja muunkielisille, joiden äidinkielen nimijärjestelmä eroaa suomalaisesta, olisi hyötyä nimen käytön oppaasta suomeksi. Aineistoni on liian pieni ollakseen pohjana oppaan luomiselle, mutta lisätutkimuksen avulla sen kirjoittaminen onnistuisi. On kiinnostavaa myös selvittää, mitä kohteliaisuuskeinoja käytetään muissa tilanteissa kuin kirjoittaessa viestiä opettajalle. Sähköpostiviestinnän rinnalla käytetään instant messaging -sovelluksia, joissa kieli voi poiketa sähköpostissa käytetystä kielestä. Myös niiden käytänteitä olisi kiinnostavaa tutkia.

En voi väittää, että suomenkielisten opiskelijoiden kirjoittamat sähköpostiviestit tai venäjänkielisten opiskelijoiden venäjäksi kirjoittamat sähköpostiviestit ovat sataprosenttisesti normin mukaisia, kohteliaita. Koska lopullisen tulkinnan viestin kohteliaisuudesta tekee kuulija/lukija ja huomioiden sen, että kohtelias muoto jää helposti huomaamatta ja huomio kiinnittyy vasta kohteliaisuuden puutteeseen, tutkimustani voisi täydentää haastattelemalla opettajia siitä, mitä he pitävät epäkohteliaana opiskelijoiden viesteissä.

Näyttää siltä, että kohteliaisuuskeinojen omaksuminen tapahtuu hitaammin kuin vieraan kielen kieliopin omaksuminen, ja äidinkielelle tyypillisten keinojen käyttö ei aina selity tietämättömyydellä. Esimerkiksi tieto siitä, että Suomessa on tapana sinutella opettajaa, tulee esille missä tahansa koulutuksessa, mutta venäjänkielisten kynnys sinutella opettajaa voi olla hyvin korkea, koska äidinkielen teitittelytraditio on niin vahva. Vieraan kielen kohteliaisuustapojen omaksuminen edellyttää niiden emotionaalista hyväksymistä. Tieto kohteliaisuusnormien eroista nousee tässä kontekstissä todella tärkeäksi, se auttaa välttämään väärinymmärryksiä ja jopa konfliktitilanteita.

Lähteet

AJANKI, RIGINA 2014: How to be polite in Finnish? Teoksessa Hartmut E. H. Lenk, Elina Suomela-Härmä (toim.) *Höflichkeit in Textsorten* s. 115–125. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.

BLUM-KULKA, SHOSHANA 1992: The metapragmatics of politeness in Israel society. Teoksessa Richard Watts, S. Ide, K. Ehlich (toim.) *Politeness in language: Studies in its history, theory and practice*, s. 255–281. Berlin: Mouton de Gruyter.

BROWN, PENELOPE & LEVINSON, STEPHEN C. 1987 [1987]: *Language and politeness. Some universals in language usage*. Studies in interactional sociolinguistics 4. Cambridge: University Press.

CARLSON, LAURA 2014: *Anteeksipyyntöjen kontekstit keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

CARTER, PHILIP 2001: *Men and the Emergence of Polite Society, Britain 1660-1800*. London: Longman.

CHEJNOVÁ, PAVLA 2014: Expressing politeness in the institutional e-mail communications of university students in the Czech Republic. *Journal of Pragmatics* 60, s. 175–192.

GILYAROVA, KSENIA 2011: Glava «Kursach v attache»: osobennosti jelektronnoj kommunikacii mezhdru prepodavatelem i studentom [Characteristics of student-professor e-mail communication] Teoksessa: Kibrik, A. E. (toim.), *Komp'juternaja lingvistika i intellektual'nye tehnologii: Po materialam ezhegodnoj Mezhdunarodnoj konferencii «Dialog» (Bekasovo, 25 - 29 maja 2011 g.)* Vyp. 10 s. 219–235. Moskova: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet.

HALLIDAY, MICHAEL 1978: *Language as Social Semiotic: The social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.

HAAPALA, JOHANNA 2003: ”Anteeksi. Voitteko puhua hitaasti” vai ”Ole sinä hilja, mies”? *Kohteliaisuus suomi toisena ja vieraana kielenä –oppikirjojen dialogien direktiiveissä*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

EELLEN, GINO 2001: *A Critique of Politeness Theories*. Manchester: St. Jerome Publishing.

FRASER, BRUCE & NOLEN, WILLIAM 1981: The association on defence with linguistic form, *International Journal of the Sociology of Language* 27, s. 93–109.

ISOSÄVI, JOHANNA – HANNA LAPPALAINEN 2015a: Johdanto. Teoksessa Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.) *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* s. 9–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ISOSÄVI, JOHANNA – HANNA LAPPALAINEN 2015b: First Names in Starbucks: A Clash of Cultures? Teoksessa: Catrin Norrby & Camilla Wide (toim.) *Address Practice as Social Action: European Perspectives* s. 97–118 London: Palgrave Pivot.

LARINA, TATIANA 2009: *Kategorija vezhlivosti i stil' kommunikacii: sopostavlenie anglijskih i russkih lingvokul'turnyh tradicij*. [The category of politeness in the English and Russian communicative cultures]. Moskova: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi.

LAPPALAINEN, HANNA 2009a: Hei, moi ja huomenta. Tervehdykset kioskillä. Teoksessa Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara (toim.) *Kieli kioskillä, tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista* s. 56–89. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LAPPALAINEN, HANNA 2009b: Tervehtiminen ja tervehtimättä jättäminen. Ollaanko kioskillä epäkohteliaita? Teoksessa Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara (toim.) *Kieli kioskillä, tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista* s. 32–55. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LAPPALAINEN, HANNA 2015: Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä. Teoksessa Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.) *Saako sinutella? Täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* s. 72–104. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LARJAVAARA, MATTI 1999: Kieli, kohteliaisuus ja puhuttelu. –*Kielikello* 2/1999 s. 4–10.

LAURANTO, YRJÖ 2015: *Direktiivisyyden rajoja: Suomen kielen vaihtokauppasyntaksia*. Väitöskirja, Humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto.

LEPIK, RAMONA 2016: *”Rouva, teidän passi on vanha. Onko sulla mitään muuta.” Helsingin ja Tallinnan satamien lähtöselvitysvirkailijoiden puhuttelukäytänteet*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

LIND, MARIA 2014: *”Opettaja toisti, että kannattaa sinutella”*. Venäjänkielisten maahanmuuttajien puhuttelutavan valinnat. Suomen kielen ja kulttuurin kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.

NUMMI, JYRKI 2016: Henkilökohtainen keskustelu.

OGIERMANN, EVA 2009a: *On Apologising in Negative and Positive Politeness Cultures*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

OGIERMANN, EVA 2009b: Politeness and in-directness across cultures: A comparison of English, German, Polish and Russian requests. – *Journal of Politeness Research*, 5(2) s. 189–216.

PAUNONEN, HEIKKI 2010: Kun suomi siirtyi sinutteluun. Teoksessa Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen ja Maria Viikuna (toim.): *Kielellä on merkitystä* s. 325–368. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PENTTILÄ, MAIJA 2017: ”Mun pitää ymmärtää, koska mä oon sairaanhoitaja.” *Suomea toisena kielenä puhuvien sairaanhoitaja- ja sosionomiopiskelijoiden kohteliaisuuskäsitykset*. Rgo gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

SORJONEN, MARJA-LEENA & RAEVAARA, LIISA 2006: Kuinka päästä alkuun? Asiointikeskustelun aloittamistavoista. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara (toim.): *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* s. 48–85. Helsinki: SKS.

TANNER, JOHANNA 2012: *Rakenne, tilanne ja kohteliaisuus: Pyynnöt S2-oppikirjoissa ja autenttisissa keskusteluissa*. Väitöskirja, Suomen kieli Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto.

VEHMAS-THESSLUND, INKERI 2015: Kunnioitettu Aleksei Sergejevitš – Aljošenka, nallukkani! Venäjän puhuttelu kielenoppijan ja kääntäjän näkökulmasta. Teoksessa Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.) *Saako sinutella? Täytyykö teitillä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* s. 135–208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

YLI-VAKKURI, VALMA 2005: Politeness in Finland: Evasion at All Costs teoksessa Hickey, Leo & Stewart, Miranda (toim.) *Politeness in Europe* s. 189–202. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters Ltd.